

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Kolektivní identita obyvatel venkovské obce –
aktérská a formální perspektiva**

Nikola Indrová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Diplomová práce

**Kolektivní identita obyvatel venkovské obce –
aktérská a formální perpektiva**

Nikola Indrová

Vedoucí práce:

PhDr. Tereza Zíková, PhD.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2014

Chtěla bych poděkovat zejména vedoucí práce za její podnětné připomínky a trpělivé vedení práce. Zároveň chci také poděkovat klíčovým informátorům za ochotu poskytnout mi data k vlastnímu výzkumu a také děkuji za trpělivost své rodině, předně pak Dušánkovi.

Obsah

1 ÚVOD.....	3
2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA VÝZKUMU.....	5
2.1 Kolektivní identita.....	5
2.2 Kolektivní paměť.....	9
2.3 Venkov.....	11
2.4 Komunita.....	15
2.5 Vybrané antropologické studie obyvatel venkova.....	18
2.5.1 Josef Kandert - Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých a osmdesátých letech 20. století.....	18
2.5.2 Haldis Haukanes - Velká dramata - obyčejné životy: Postkomunistické zkušenosti českého venkova.....	21
3 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	22
3.1 Terénní výzkum.....	23
3.2 Konstrukce výzkumného vzorku.....	24
3.3 Narativní a neformální rozhovory.....	26
4 KOLEKTIVNÍ IDENTITA OBYVATEL VENKOVSKÉ OBCE - AKTÉRSKÁ PERSPEKTIVA.....	28
4.1 Klanovice ve vybraných socioekonomických ukazatelích.....	28
4.2 Historie Klanovic a dobové souvislosti.....	30
4.3 „Klanovičák“.....	34
4.4 Shrnutí.....	48

5 KOLEKTIVNÍ IDENTITA OBYVATEL VENKOVSKÉ OBCE - FORMÁLNÍ PERSPEKTIVA.....	51
5.1 Charakteristiky formální kolektivní identity obyvatel venkovské obce.....	52
5.2 Shrnutí.....	55
6 SROVNÁNÍ FORMÁLNÍ A AKTÉRSKÉ PERSPEKTIVY.....	56
7 DISKUZE.....	58
8 ZÁVĚR.....	60
9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	62
10 RESUMÉ.....	68

1 ÚVOD

Lidská společnost je jednou z dále neredukovatelných základních podmínek lidství. Každý člověk přirozeně touží být členem určité kolektivity, dokonce i ti, kteří to popírají či se dobrovolně izolují, tak zároveň tímto svým gestem potvrzují danost existence člověka v rámci společnosti (Assmann 2001: 118; Lozoviuk 2005: 163).

Výše uvedená skutečnost spolu s vlastní zkušeností v podobě přistěhování do malé venkovské obce mi posléze byly společnou motivací, k tomu začít se více zajímat o proces kolektivní identifikace, a z ní vyplývající podoby kolektivní identity.

Hlavním cílem předkládané práce tak je popsat charakteristiky kolektivní identity z aktérské perspektivy samotných obyvatel obce, do které jsem se přistěhovala. Daný cíl je však zároveň doplněn i o srovnání zmíněné akterské perspektivy s její formální alternativou. Možná podoba formální kolektivní identity obyvatel venkovských obcí bude vytvořena na základě charakteristických prvků připisovaných obyvatelům venkova, v rámci dokumentů veřejné správy a na její činnosti navazující nestátní organizace, které se společně zabývají uplatnění dotační politiky Evropské unie, zaměřené na venkovské oblasti České republiky.

Sekundárním cílem práce je posléze porovnání závěrů vlastního výzkumu s dvěma vybranými antropologickými studii, které se taktéž věnovaly výzkumu charakteristik identifikace obyvatel venkovských obcí, a jež mi byly také inspirací v tom ohledu, na které prvky každodenního života těchto obyvatel se mám zaměřit, jelikož se nezbytně podílejí na konečné podobě kolektivní identity obyvatel venkovských obcí.

V první kapitole budou představeny teoretická východiska vlastní práce s ohledem na problematiku jejich využití v rámci studia společenství obyvatel venkovských obcí. Zároveň zde budou popsány stěžejní zjištění i výše zmíněných vybraných autorských prací.

Druhá kapitola je zaměřena na metodologii vlastního výzkumu, kde je zdůvodněn zejména výběr klíčových informátorů a popsána metoda takzvaných narativních rozhovorů.

Další kapitola se posléze věnuje případové studii podoby kolektivní identity obyvatel vybrané venkovské obce, tak jak je vnímána samotnými obyvateli. S ohledem na socioekonomickou charakteristiku obce, její historii a každodenní realitu života ve venkovském společenství jejích obyvatel.

V rámci čtvrté kapitoly je následně popsána formální podoba kolektivní identity obyvatel venkova, v rámci rozvojových záměrů veřejné správy a vybrané nestátní organizace.

Následuje kapitola, kde jsou srovnány obě podoby kolektivní identity obyvatel venkovských obcí s důrazem na míru schopnosti její formální alternativy reflektovat proměny života na venkově.

Předposlední kapitola se věnuje porovnání závěrů vlastního výzkumu s vybranými autorskými studiemi, které byly představeny v první kapitole práce. Zároveň tato kapitola zmiňuje i otázky, které z výzkumu dále vyplynuly, avšak v rámci práce nebyly sledovány z důvodu komplexnosti jejich problematiky, která by si zasloužila vlastní výzkum.

Závěrečná kapitola shrnuje stěžejní zjištění, která byla získána v rámci vlastního výzkumu.

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA VÝZKUMU

2.1 Kolektivní identita

Vzhledem k množství autorů, kteří se zabývají problematikou kolektivní identifikace a jejich různým přístupům k užívání terminologických spojení, jako je sociální, skupinová či kolektivní identita, aj. (srov. Assmann 2001; Barša 2006; Brubaker 2006; Berger and Luckmann 1999; Eriksen 2007; Flora, Flora and Fey 2004; Jenkins 2008; Lozoviuk 2005; Szaló 2003), jsem byla nucena, za účelem zachování ucelenosti textu vlastní práce, používat pouze jedno vybrané spojení. Ačkoliv osobně vnímám výše uvedená terminologická spojení jako více či méně synonymní, rozhodla jsem se upřednostnit termín „kolektivní identita“. Jelikož dle mého názoru, nejsilněji vyjadřuje sdílení konkrétní identity mezi členy určitého společenství.

Svět je tvořen mnoha realitami zároveň, avšak realita každodenního života mezi nimi svou naléhavostí zaujímá výsadní postavení. Navíc má člověk tendenci chápat tuto realitu jako něco přirozeného a samozřejmého, a to až do té míry, že ji považuje za nezávislou na svém vnímání a vědění. Avšak realita každodenního života může existovat pouze na základě objektivace subjektivních procesů, jenž posléze ustavují tuto realitu jako intersubjektivní svět běžného uvažování. Čili svět, který sdílíme s ostatními, především tím, že s nimi vstupujeme do interakce. Ostatní lidi a situace, v kterých se setkáváme, v rámci této reality vždy vnímáme skrze typizační schémata, či vzorce, od kterých se odvíjí naše jednání, ovšem tyto schémata nebývají nikdy zcela neměnná (Berger, Luckmann 1999: 27-36; srov. Assmann 2001: 77-78; Brubaker 2006: 71-72; Jenkins 2008). Shrnuto jinými slovy: „...sociální realita není oddělitelná od způsobů, jakými ji lidé svými myšlenkami a činy vytvářejí“ (Barša 2006: 30). Sdílení objektivací, které vyplňují a tvoří onu realitu, je možné zejména díky užívání jazyka, který má schopnost objektivace a

současně spolu s jednáním a věděním umožňuje existenci řádu, v kterém tyto objektivace dávají smysl (Berger and Luckmann 1999: 27,39-46,67; srov. Assmann 2001: 122,124; Szaló 2003: 15,23-25).

Identita je klíčovou, konstitutivní součástí sociální reality, která nikdy není dána apriori, ať už je vnímána jako subjektivní či objektivní (Berger and Luckmann 1999: 54). Jedná se o určitou formu věděni, pramenící z intersubjektivního procesu interpretace jak sebe sama, tak i druhých. Naše vlastní identita je konstruována skrze dynamický dialektický vztah s ostatními členy společnosti v rámci společné interakce, který se nezakládá pouze na naší vlastní identifikaci, ale i na jejich externí kategorizaci nás samých. Zároveň se tyto interní identifikace a externí kategorizace projevují i ve způsobech, jak spolu navzájem zacházíme (Berger and Luckmann 1999; Jenkins 2008; srov. Assmann 2001: 115,117,123; Szaló 2003: 16-17; Lozoviuk 2005: 166). Z tohoto důvodu nemůže být identita nikdy zcela stabilní, jelikož jsou jejím základem právě i sociální vztahy, které v rámci času nutně podléhají různým změnám. Tato flexibilita identity také určuje, že její podoba nemůže být ze své podstaty nikdy definitivní (Jenkins 2008: 84; srov. Cloke and Little 2005: 270; Bauman 2001: 52; Eriksen 2007: 129; Lozoviuk 2005: 167-168). Zygmunt Bauman (1995) dokonce tvrdí, že v současné době se: „Osobnost skutečně postmoderní...vyznačuje absencí identity. (Protože – pozn. autorky) Její...vtělování se proměňují stejně rychle stejně podstatně jako obrázky v kaleidoskopickém kukátku“ (35).

Analyticky můžeme rozlišit identity na ty, které nabývají jedinci zcela individuálně a kolektivní identity, které jedince charakterizují jako člena určité kolektivity (Jenkins 2008: 73; srov. Assmann 2001: 115-117). Toto rozlišení můžeme navíc rozvést slovy Assmanna (2001), který jistý rozdíl spatřuje v tom: „...že kolektivní identita oproti osobní není vztažena k přirozené evidenci tělesného substrátu. Evidence kolektivní identity podléhá výlučně symbolické formaci. „Společenské tělo“ není dáno v

podobě viditelné a hmatatelné skutečnosti. Je to metafora, ...společenský konstrukt. I jako takové však plně náleží ke skutečnosti" (117) (srov. Jenkins 2008: 143-144). I přes toto analytické rozlišení však veškeré identity, z důvodu své interakcionální povahy, odkazují právě k jedincům (Jenkins 2008: 73). Jelikož: „Kolektivní identita neboli identita „my“ se nevyskytuje mimo jednotlivce, kteří toto „my“ konstruují a jsou mu oporou. Jde o záležitost individuálního vědění a vědomí" (Assmann 2001: 115).

„Logikou veškerých identifikací, ať už individuálních či kolektivních, je vzájemné působení podobnosti a odlišnosti...(zatímco – pozn. autorky) individuální identifikace zdůrazňuje odlišnost, kolektivní identifikace naopak vyzdvihuje podobnost mezi svými členy“¹ (Jenkins 2008: 73, 145). Z tohoto důvodu je sdílená podobnost mezi rozmanitými členy kolektivity, ať už v podobě podmínek jejich existence, zájmů, idejí či obdobného jednání, základním předpokladem pro vznik kolektivní identity (Jenkins 2008: 102-103; Lozoviuk 2005: 163,166; srov. Brubaker 2006: 34). „Etablování...identity má zpočátku formu akceptace těchto hodnot a norem, později...podobu jejich spontánních standardizací, které posléze ústí do jejich cíleného ukotvení ve skupinové tradici. Ta je pak reprodukována socializačním procesem, kterému je podrobován každý jedinec. Kolektivní identita je tedy jak sociálně konstitutivní, tak sociálně podmíněná" (Lozoviuk 2005: 166). Příslušníci daného společenství se nemusí navzájem znát osobně, avšak i tak jsou schopni se mezi sebou rozpoznávat jako členové konkrétní skupiny (Jenkins 2008: 106, 108). Assmann (2001) dokonce rozlišuje silnou či slabou podobu kolektivní identity: „...podle toho, nakolik žije ve vědomí členů skupiny a nakolik dokáže motivovat jejich myšlení a jednání" (117).

Skrze kolektivní identity tedy přisuzujeme jednotlivcům členství v určitých kolektivitách, čímž však charakterizujeme jak danou osobu, tak

¹ Přeloženo autorkou: "The interplay of similarity and difference is the logic of all identification, whether „individual“ or „collective“" (Jenkins 2008: 73). „...individual identification emphasises difference, while collective identification emphasises similarity“ (Jenkins 2008: 145).

ale i ono konkrétní společenství (Szaló 2003: 16-17). Dané společenství navenek proklamuje svou jednotu, i přes existenci nevyhnutelných názorových či jiných odlišností mezi jejími členy, a vymezuje se tak vůči jiným kolektivům (Jenkins 2008: 73,132,137). Členství v kolektivě může nabývat i emocionálního pojetí, které se posléze projevuje zejména skrze solidaritu mezi jejími příslušníky, a v určitých případech pak můžeme o dané skupině hovořit spíše jako komunitě. Nicméně i opačně mohou emoce vykristalizovat až v antipatii k jedincům zvenčí (Brubaker 2006: 46; srov. Assmann 2001: 119,133-134,137; Lozoviuk 2005: 163). Kolektivní identita tak vždy implikuje tvorbu a udržování hranic mezi námi a těmi druhými (Eriksen 2007: 65,130; Jenkins 2008: 102; srov. Bauman 2001: 17; Szaló 2003: 30). Proto se kolektivní identita obvykle váže i ke konkrétně vymezenému teritoriu daného společenství, které může mít zcela virtuální, ale i reálnou podobu (Jenkins 2008: 48). V reálné podobě je propojení identity s místem obzvláště patrné v případě venkova, resp. venkovských komunit (Cloke and Little 2005: 270).

Konstrukce kolektivní identity je, stejně jako u identity obecně (viz výše), současně založena na kolektivní interní identifikaci jejích členů, ale zároveň vychází i z externí kategorizace dané kolektivity jedinci mimo ni (Jenkins 2008: 93,105-112). Začlenění jedince do kolektivity, nám rovněž umožňuje předvídat jeho jednání v rámci společné interakce (Jenkins 2008: 143-144,146). Ačkoliv si takto vzniklé předpoklady ani nemusíme plně uvědomovat, vždy se podílejí na konečné podobě našeho jednání vůči takto kategorizovaným jedincům (Brubaker 2006: 72; srov. Jenkins 2008: 148).

Externí kategorizace kolektivit mohou oproti osobním identifikacím získat i zcela formální podobu, která konkrétním jedincům připisuje členství v určité kategorii a přesvědčuje je tak o jejich podobnosti, ačkoliv tomu tak reálně vůbec nemusí být. V tomto ohledu hrají významnou roli tzv. agentů kategorizace zejména instituce moderního státu (Brubaker 2006:

42,53,60; srov. Jenkins 2008: 47). Kolektivní identita tak v rámci klasifikačních bojů a konfliktů ohledně významů v sociálním světě vystupuje zároveň jako objekt, ale i nástroj (Szaló 2003: 29). Jelikož: „Formování identity je z podstaty morálním a politickým jevem a...nemůže být redukováno na prostředkování čistého vědění o skutečnostech světa. (...) Sociální identity jsou prostředky vědění i prostředky moci" (Szaló 2003: 30; srov. Brubaker 2006: 71; Jenkins 2008: 45-47).

Jak již bylo uvedeno v třetím odstavci podkapitoly, ani kolektivní identity nemohou být ze své podstaty zcela stabilní. Naopak, během různých časových období se mohou proměňovat, stejně jako změnám odolávat, a dokonce i z pohledu svých členů mohou nabývat variabilních pojetí (Jenkins 2008: 140). V určitých případech může dokonce pokles míry interakce mezi členy dané kolektivity, či vyprchání sdílených obsahů v rámci kolektivní identity, vést až k jejímu zániku (Assmann 2001: 118; Lozoviuk 2005: 171).

2.2 Kolektivní paměť

Paměť je jedním z konstitutivních prvků procesu identifikace, z tohoto důvodu je pak právě její kolektivní forma zásadní v rámci konstrukce kolektivní identity (Jenkins 2008: 48; srov. Assmann 2001: 122). Nora (2010: 47-48) dokonce tvrdí, že skutečná paměť, která se ještě nerozplynula v ohni historie, je pouze paměť kolektivní, jež je všeobsažná a spontánní a nikoliv individuální a uvážená. I když je nositelem paměti vždy jednotlivec, jeho paměť získává tvar v kolektivu skrze vzájemnou komunikaci a interakci jeho členů (Assmann 2001: 36; srov. Lozoviuk 2005: 164). „Paměť žije a uchovává se v komunikaci; pokud se komunikace přeruší, resp. pokud zmizí anebo se změní referenční rámce komunikované skutečnosti, vede to k zapomnění" (Assmann 2001: 37).

„Každá kolektivní paměť se opírá o skupinu ohraničenou v čase a prostoru“ (Halbwachs 2009: 130; srov. Assmann 2001: 39,43, Nora 2010:

40,42). Její obsah tudíž vždy sahá do minulosti pouze k určité hranici, kde jsou vzpomínky ještě živé, či schopné žít ve vědomí skupiny, jež ji udržuje. I když v průběhu času dané společenství opustí svědci klíčových událostí, ozvěny jejich vzpomínek se předávají dalším generacím. Tyto pozůstatky vzpomínek však nutně podléhají určitým změnám a s nimi se tak mění i skupina sama (Halbwachs 2009: 125,128,158; Pfeiferová a Šubrt 2010: 10; srov. Assmann 2001: 39; Nora 2010: 42). Kolektivní paměť tedy poskytuje skupině její obraz, jež se sice v čase nevyhnutelně proměňuje, ale vždy si zachovává takovou podobu, aby se v něm ona kolektivita byla schopná rozpoznat (Halbwachs 2009: 132-133).

Nicméně, k charakteristikám kolektivní paměti patří zároveň i určitá selektivnost, protože v rámci svého obsahu upřednostňuje vzpomínky, které jí vyhovují (Nora 2010: 42). Skupina tak usiluje o potlačení rozhodujících proměn či zlomů, jelikož jejich uvědoměním by mohla narušit své trvání a následně tak uvolnit místo skupině jiné. S touto vlastností se současně pojí i další rys kolektivní paměti, který můžeme označit jako tzv. rekonstruktivitu (Assmann 2001: 40-42). Minulost se totiž v paměti: „...neuchovává jako taková, nýbrž je soustavně reorganizována proměňujícími se referenčními rámci postupující přítomnosti" (Assmann 2001: 41-42). Avšak paměť nerekonstruuje pouze minulost, ale zároveň také ovlivňuje i to, jak zakoušíme přítomnost a budoucnost, lze tedy říci, že kolektivní paměť operuje obousměrně, zpětně i vpřed (Assmann 2001: 42).

Jak již bylo uvedeno výše, kolektivní paměť je vždy také ukotvena v prostoru, který obývají a sdílejí příslušníci dané skupiny. Každá skupina vykazuje tento sklon k lokalizaci, protože si tímto způsobem snaží zajistit záchytné body pro své vzpomínání, ale také symboly své identity. Jinými slovy paměť má tendenci přejít do prostoru, jelikož prostor pro ní pak plní tzv. mnemotechnickou funkci (Assmann 2001: 39,49; srov. Nora 2010: 42). Zároveň, se tak podoba vnějšího prostředí nutně stává jedním z hlavních rysů kolektivní identity a současně si i toto místo v sobě uchovává otisk oné skupiny (Halbwachs 2009: 187-188). „V každé době

totiž existuje úzký vztah mezi zvyky, skupinovým duchem a rázem obývaných míst" (Halbwachs 2009: 110).

2.3 Venkov

Termín venkov evokuje v naší mysli mnoho různě zabarvených obrazů. Na jedné straně můžeme odhalit přehnaně idylická, či romantická pojetí života na venkově, jako živého společenství, v kterém k sobě mají mít lidé „blízko“, žít v souladu s přírodou a stále vyznávat jakési neupřesněné „tradiční hodnoty“ (Blažek 1998: 81-83; ČSÚ 2008: 6; Kalivoda 2008: 44-45; Kučera a Kuldová 2006: 398; Maříková 2006: 426; Maříková 2009: 15). Tato ideální představa ožívá v myslích lidí nejčastěji v obdobích vnějšího ohrožení či vnitřní degenerace společnosti (Blažek 1998: 81). Na straně druhé se často setkáváme i s negativně laděnými představami o zpátečnickém, nevzdělaném či až „buranském“ chování venkovských obyvatel (Maříková 2006: 425-426).

Nicméně oba uvedené vyhraněné postoje vychází především z běžně užívané dichotomie, venkov versus město (Maříková 2009: 13-16). „Pojem venkov pochází z latinského slova rural a je opozitem pro termín město (urban). Počátky tohoto „rozdělení světa“ můžeme najít hluboko v minulosti“ (Maříková 2009: 13). Logicky se jedná o období, kdy došlo k rozvoji měst a s ním spojené urbanizaci společnosti, jejímž důsledkem bylo vyčlenění tzv. městské společnosti vůči venkovské. Jelikož právě proces urbanizace podnítil změny chápání a vnímání světa ve společnosti, a mohlo tak zároveň dojít i ke vzniku výše uvedených představ o venkově (Kučera a Kuldová 2006: 398-399,401). V následujících odstavcích tak představím běžně užívané definice venkova právě v opozici vůči městu se zaměřením na jejich efektivnost v dnešní době.

Nejčastěji se za účelem odlišení venkova od města používají tzv. normativní kvantitativní ukazatele, například počet obyvatel, hustota zalidnění či další ekonomická a demografická měřítka. Tato kritéria jsou

upřednostňována zejména pro jejich jednoduchost a měřitelnost, avšak nejsou schopna zohledňovat obecně přijímané typické znaky venkova, které jsou spíše kvalitativní povahy, a také opomíjí variabilitu venkova (Kučera a Kuldová 2006: 396-397; Maříková 2009: 16; srov. Maříková 2006; Pělucha et al. 2006: 13-18; Perlín 2013). Jako typické a obecně přijímané znaky venkova můžeme dle Kučery a Kuldové (2006) chápat: „...např. o odlišný vzhled krajiny a krajinný ráz, odlišný životní styl tamních obyvatel v komunitách s užšími společenskými a osobními vazbami apod.“ (396).

Další pojetí venkova v opozici vůči městu ztotožňuje venkov s pojmem krajina. Venkovské prostředí je v rámci něj domněle nahlíženo jako volně prostupný prostor s dalekými výhledy a bohatou scenérií oproti prostředí městskému, které je pak charakterizováno jako uzavřený a stísněný celek. S tímto pojetím se do jisté míry pojí i vymezení venkova, které užívá jako kritérium předpokládanou převahu zaměstnanosti jeho obyvatelstva v primárním sektoru hospodářství, čili v zemědělství. Takováto charakteristika venkova je však značně zkreslená a lze ji tak chápat pouze jako subjektivní dojem obyvatel měst, který zřejmě vychází zejména ze skutečnosti, že města jsou závislá na svém okolí co se týče zásobování různými surovinami a potravinami (Kučera a Kuldová 2006: 397). Před shodným označováním venkova a zemědělství varuje i Pělucha (2006: 16), který se zaměřuje na problematiku společné zemědělské politiky Evropské unie². Hlavním argumentem proti užívání tohoto zjednodušujícího kritéria je především narůstající diverzifikace ekonomických činností obyvatel venkova, ale také fakt, že v současné době je v zemědělství zaměstnáno méně než 4% ekonomicky aktivních obyvatel České republiky³. Přesto zemědělství stále patří k obrazu venkova obzvláště z důvodu své krajino tvorné a stabilizační funkce, ale jeho úloha se nesmí přeceňovat, tak jak bylo uvedeno výše (Maříková 2009: 20; srov. Válka 2011: 95,173).

² Dále v textu uváděno jako EU.

³ Dále v textu pouze jako ČR.

Konečně venkov bývá definován i na základě omezených intenzivních osobních vztahů v podobě tzv. lokálních komunit, které posléze venkov od města odlišují i jiným životním stylem (viz výše). Avšak vlivem přímé i nepřímé urbanizace tyto vztahy postupně zeslabují a mění se tak i charakter života na venkově (Kučera a Kuldová 2006: 398,401; srov. Válka 2011: 149,173). Blažek (2004: 175) hovoří o oslabení solidarity panující mezi sousedy na venkově, které je dle něj nešťastným dědictvím rudé totality. Podobně i Válka (2011: 173) popisuje prosazení nových vzorů v rámci sousedských vztahů na venkově, jež se od důrazu na kolektivitu obrátily směrem k individualismu. Z tohoto důvodu se pak i tato definice venkova pomalu stává bezpředmětnou, protože: „...je otázkou, zda se dnešní česká venkovská společnost ještě vyznačuje odlišným životním stylem...nebo se už jedná pouze o nutnost vycházející z odlišných možností“ (Kučera a Kuldová 2006: 398).

Vzhledem k pestré mozaice možných pojetí venkova jež byla nastíněna výše a zároveň jeho reálné heterogenitě na území ČR, je problematické dobrat se k jednoznačné definici venkova, která by byla schopná postihnout veškerá specifika tohoto prostoru, a to i s ohledem na jeho odlišnosti v různých regionech (Bernard 2006: 742-743; Blažek 2004; Chromý et al. 2011: 2; Maříková 2006: 428-429; Perlín 2013: 16,20; srov. Perlín, Kučerová a Kučera 2010). I přes uvedené omezení však Perlín (2013) tvrdí, že: „Obecně lze venkov definovat jako prostor, který zahrnuje jak krajinu, tak i venkovská sídla. Pojem venkov tedy integruje jak nezastavěné území tak i zastavěné území malých sídel – vesnic...(a jsou pro něj – *pozn. autorky*) charakteristické menší intenzity sociálně ekonomických kontaktů, menší hustota vazeb mezi jednotlivými subjekty, které se ve venkovském prostoru pohybují“ (2).

V rámci svého výzkumu kolektivní identity obyvatel venkovské obce jsem podrobila analýze vybranou konkrétní vesnici. Ačkoliv je logické, že se na tuto sídelní jednotku venkovského prostoru nutně vztahují i charakteristiky popsané výše, považuji za nezbytné představit i konkrétní kritéria pro její vlastní definici. Ovšem i v tomto případě je

značně problematické dojít k určitému jednoznačnému vymezení, podobně jako v případě venkova, a to zejména z důvodu neexistence jasné metodiky pro vytvoření této definice v odborné sféře, ale i ve veřejné správě (Perlín, Kučerová a Kučera 2010: 165; srov. ČSÚ 2008: 6).

Legislativně je pojem obec ošetřen v zákoně o obcích (zák. č. 128/2000 Sb.), avšak v takové podobě že se vztahuje na všechny města i vesnice. Dále tento zákon vymezuje kritéria pouze pro obce, která se nazývají městem, avšak formulace hledisek týkajících se venkovské obce zde chybí. Nicméně, i přes neexistenci jasné a legislativně ukotvené definice této sídlištní jednotky, se v ČR běžně užívá: „ Pro vymezení venkovských sídel...hranice 2000 obyvatel v sídle resp. v obci jako hranice pro nepochybně venkovské sídlo (obec)“ (Perlín 2013: 3; srov. Bernard 2006; Kučera a Kuldová 2006). Maximální počet obyvatel dané obce bývá často ještě doplněn o kritérium hustoty zalidnění nepřesahující hodnotu 100 obyvatel na km² (Maříková 2006: 428; srov. ČSÚ 2008). Představená kvantitativní kritéria nám však neumožňují zohledňovat lokální specifika dané venkovské obce, jelikož zcela opomíjí urbanistické, sociokulturní a historické charakteristiky. Jako řešení se nabízí použití subjektivního vymezení, která se zakládají na vyjádření obyvatel konkrétní obce o jejich vlastním sídle. Avšak subjektivní hodnocení se jako východisko nabízí pouze v rámci menších území, či případových studií (Maříková 2006: 424,429-430; Perlín 2013: 4; srov. Bernard 2006: 742).

Problematikou vymezení venkova, či přímo venkovské obce, se zabývá mnoho autorů, kteří pro své definice upřednostňují různá hlediska, jež odpovídají konkrétnímu zaměření jejich výzkumu (srov. Bernard 2006; Kučera a Kuldová 2006; Perlín, Kučerová a Kučera 2010; Perlín 2013). Z tohoto důvodu jsem se rozhodla v rámci mého výzkumu, který vychází z pozice konstruktivismu, upřednostnit pojetí venkova jako sociálně ekologického konstruktu, což: „...znamená především to, že tato strukturace nezahrnuje ani jenom lidskou ani jenom předmětnou stránku,

ale jejich interakce“ (Blažek 1998: 80). Zároveň se také přikláním k představě venkova jako určitého socioprostorového procesu, který nutně podléhá změnám jak v čase, tak i prostoru (Chromý et al. 2011: 5; Maříková 2009: 15; Perlín 2013: 2; srov. Válka 2011). Pro vymezení venkovské obce jsem si posléze s ohledem na vlastní výzkum prováděný v jedné konkrétní vesnici mohla dovolit použít definici, která kombinuje výše uvedené kvantitativní vymezení dle maximálního počtu obyvatel v obci se subjektivním hodnocením lokality obyvateli dané obce.

2.4 Komunita

„Počátky konceptualizace pojmu komunita pravděpodobně spadají do období romantismu ve společenských vědách na území Evropy, kde tento koncept vznikl zejména jako reakce na nejistotu a konflikty pramenící z rychle se šířících změn spojených s procesy modernizace a industrializace“⁴ (Jenkins 2008: 132-133). Z této tradice částečně vychází i dnes již klasická dichotomie *Gemeinschaft* a *Gesellschaft* od Tönniese (Bond 2013: 169). Tönnies v ní rozlišuje dva ideální typy lidského soužití. První typ, *Gemeinschaft*, neboli komunita, lze charakterizovat jako organický život, založený na blízkých vztazích jedinců, žijících pohromadě v exkluzivních pospolitostech. Druhým typem, *Gesellschaft*, který zastupuje společnost, pak odkazuje k veřejnému životu založenému na imaginární, mechanické struktuře (Tönnies 1957: 33). Nicméně v praxi se v jakékoliv společnosti obě uvedené modality soužití spíše navzájem různě prolínají (Cohen 2001: 117).

„Představa (komunity - *pozn. autorky*) má v každodenním životě lidí vlivné postavení, jelikož právě v jejím rámci lidé organizují své životy, chápou lokality, v kterých žijí a hodnotí kvalitu jejich vzájemných vztahů s ostatními obyvateli“⁵ (Jenkins 2008: 133; srov. Cohen 2001: 13). Pojem

⁴ Přeloženo autorkou: "Thinking about community probably has its deepest roots in the Romantic intellectual tradition in European social thought, in response to the uncertainties and conflicts of rapid modernisation and industrialisation" (Jenkins 2008: 132-133).

⁵ Přeloženo autorkou: "It is a powerful everyday notion in terms of which people organise their lives and understand the places and settlements in which they live and the quality of their relationships" (Jenkins 2008: 133).

komunita zároveň představuje i vizi, že každodenní realitu lidského světa nelze souhrnně chápat pouze jako sumu jejích jednotlivých částí. Z těchto důvodů je komunita jedním z nejdůležitějších zdrojů kolektivní identifikace (Jenkins 2008: 133; srov. Cohen 2001: 118).

Podobně jako kolektivní identita je i komunita založena na vzájemné souhře podobnosti a odlišnosti (srov. s podkapitolou 2.1). Její členové se navenek mohou prezentovat zdánlivě jednotně skrze sdílené symboly a účast v společném symbolickém diskurzu ohledně členství v dané komunitě. Současně se tak odlišují od ostatních domnělých skupin, takže dochází i ke konstrukci hranic mezi členy a nečleny. Avšak navzdory proklamované podobnosti existují mezi členy komunity nevyhnutelně i mnohé difference, a to i v pojetí vlastní komunity. Komunitu tak můžeme chápat spíše jako symbol, který se manifestuje větší měrou v myšlení, než v konání (Cohen 2001; Jenkins 2008: 135-138; srov. Bauman 2001: 17).

Bauman (2001: 108, 113), který se kriticky zamýšlí nad možnou podobou komunity v dnešní postmoderní době, tvrdí že, její přitažlivost tkví právě v popření vnitřních odlišností, skrze které svým příslušníkům přislubuje jakési zjednodušení jejich životní situace a poskytuje jim tak, metaforicky řečeno, jakýsi úkryt před narůstající složitostí globalizované společnosti. Pro existenci komunity je proto paradoxně největším nebezpečím právě uklidnění nepokoje v rámci vnějšího světa, který se rozprostírá za jejími hranicemi, jelikož by tak ztratila jeden z důležitých motivů svého vzniku, a zároveň silný prostředek k mobilizaci svých členů ke kolektivní akci.

Koncept komunity je provázán i s tematikou kolektivní paměti. Poněvadž: „Komunita vyvolává obraz domnělé minulosti, v níž měly obzory lokální hranice, smysl života byl více méně založen na konsenzu, převažovala kooperace, lidé se mezi sebou vzájemně znali a také věděli, kde je jejich „místo““⁶ (Jenkins 2008: 133). Shodně s pojetím kolektivní

⁶ Přeloženo autorkou: "'Community' called up an imagined past in which horizons were local, the meaning of life was relatively consensual, co-operation prevailed, and everyone knew everyone else and 'knew their place'" (Jenkins 2008: 133).

paměti, je však tato minulost nutně selektivní a její charakteristikou je i tzv. rekonstruktivita, čili podmíněnost přítomností (Cohen 2001: 99; srov. s podkapitolou 2.2). Nadto Bauman (2001: 7-8) dodává, že výraz komunita je schopný v lidech vyvolávat dobrý pocit, jelikož se v současnosti stal synonymem pro ztracený ráj. Odkazuje totiž k stavu světa, který nám není dostupný, vždy pouze byl a nebo teprve v budoucnosti nastane. Takovouto představu komunity tak podle něj můžeme označit jako tzv. komunitu snů, protože se od své reálné podoby značně odlišuje.

V západních společnostech máme sklon nazírat komunitu jako přirozený základ pro solidaritu a kolektivní akci. Nicméně se zvyšující se mírou komplexnosti a mobility v rámci společnosti, se z komunit postupně vytrácí jak tato solidarita, tak i intenzivní kontakty jejich členů. Pročež dochází k silnému oslabení schopnosti mobilizace příslušníků komunity ke kolektivní akci, a lze tak hovořit o úpadku komunity či dokonce o jejím zániku (Tilly 1973: 209; Bauman 2001: 40-41; srov. Flora, Flora and Fey 2004: 8). Tilly (1973: 212) v tomto případě nabízí jako řešení definici komunity pouze na teritoriálním základě. Naopak Bauman (2001: 17) zaujímá vyhraněnější stanovisko a tvrdí, že v současném náhle zprivatizovaném, individualizovaném a rychle globalizovaném světě komunitu nahradil nestabilní koncept identity (Bauman 2001: 17,52). V závěru své knihy pak ale navzdory výše uvedenému tvrzení představuje možnou ideální podobu komunity v současné společnosti a tvrdí, že: „Ak má existovať komunita vo svete jednotlivcov, môže to byť jedine (a musí to byť) komunita utkaná zo spoločného života a vzájomnej starostlivosti, komunita, ktorá má záujem a niese zodpovednosť za rovnaké právo byť človekom a rovnaké schopnosti konať v súlade s týmto právom“ (Bauman 2001: 114).

Koncept komunity je běžně využíván v rámci problematiky výzkumu venkova (srov. Cloke and Little 2005; Flora, Flora and Fey 2004; Haukanes 2004). Právě skrze něj bývá nejčastěji definována podoba vztahů mezi obyvateli venkova v opozici k obyvatelům města, jako tzv. lokální či venkovské komunity (srov. s podkapitolou 2.3).

Vandergeest (1996: 289) dokonce tvrdí, že vesnice se vlastně stala metaforou pro pojem komunita. Je však nutné vyvarovat se chápání těchto dvou pojmů jako synonymních. Jelikož v rámci každodenního života na vesnici sice mohou být projevy Gemeinschaft silnější než Gesellschaft, nicméně tyto dvě modalities soužití zde vždy existují současně (Tönnies 1957: 35; viz rovněž začátek podkapitoly 2.4). Nadto je dále nezbytné vyhnout se i zažitým stereotypům vztahujícím se k venkovským komunitám, které zdůrazňují její izolovanost, relativní soběstačnost a představu o zpátečnickém smýšlení jejích členů (Flora, Flora and Fey 2004: 7-8).

S vědomím výše uvedených rizik můžeme posléze definovat pojetí venkovské komunity skrze tři základní podmínky její existence (srov. s podkapitolou 2.1) Za prvé, tato komunita vždy odkazuje k místu, v rámci něhož členové daného společenství vstupují do vzájemných vztahů. Za druhé, zakládá se na sociálním systému, skrze který členové naplňují své potřeby. Za třetí, příslušníci této komunity vnímají zejména vzájemnou podobnost, ať už svých životních podmínek, či svého chování, z které posléze pramení jejich kolektivní identita (Flora, Flora and Fey 2004: 7; srov. podkapitolu s Urry 2000: 133-160).

2.5 Vybrané antropologické studie obyvatel venkova

2.5.1 Josef Kandert - Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých a osmdesátých letech 20. století.

První vybranou prací zabývající se každodenním životem obyvatel venkova je dílo Kanderta (2004), které vychází z jeho dlouhodobých stacionárních výzkumů ve třech obcích na území středního Slovenska v 60.-80. letech 20. století a návratného výzkumu ve stejné oblasti v 90. letech. Zabýval se identitou příslušníku tzv. etnografických skupin, které pro svůj výzkum vymezuje jako území složené z katastrů několika vesnic či osad, jež obklopují vesnici informátora. Obecně obyvatele jednotlivých etnografických skupin podle jeho zjištění: „... spojuje vědomí historické a

kulturní sounáležitosti, které vesničané ilustrují podobnostmi jazyka (stejným nářečím), původu, užíváním stejných kulturních předmětů (zejména oděvu) a také společným názvem“ (Kandert 2004: 35). Dále tvrdí, že každá skupina definovala své přesně vymezené hranice v prostoru, ačkoliv reálně se některé etnografické skupiny vzájemně překrývají (Kandert 2004: 37).

Uvnitř skupin měli obyvatelé běžně rozlišovat mezi „pravými“ a „nepravými“ spoluvesničany skrze členství konkrétního jedince v určité věkové, či generační skupině, jejíž příslušníci spolu ve vesnici prožili období dospívání. Člověk, který zde odchodil minimálně základní školu, a posléze se odstěhoval, tak byl stále chápán jako právoplatný vesničan. Na „nepravost“ spoluvesničanů pak bylo upozorňováno zejména v krizových situacích, kdy toto označení sloužilo jako vysvětlení pro odlišné chování dotyčného jedince (Kandert 2004: 57-58).

Vesničané vydělovali vlastní bydliště z „šedi“ okolního světa, především díky formulacím týkajících se jeho zvláštnosti, jedinečnosti a významné minulosti. Zároveň byla příběhy uchovávanými v kolektivní paměti obyvatel obhajována i samostatnost a svébytnost dané skupiny. V této „vesnické pýše“ Kandert (2004: 59) spatřuje jednu z důležitých hodnot každého „pravého“ obyvatele obce. Její projevy si však mohly u mladší generace, a to zejména chlapců či svobodných mládenců, osvojit i podoby různých provokací a bitek, které pak v některých případech byly ospravedlňovány právě skrze silný lokální patriotismus. Navíc události v rozmezí uplynulých dvou generací měly sloužit i pro vysvětlení různého chování spoluvesničanů, či k tvorbě předsudků ohledně jejich chování v budoucnosti (Kandert 2004: 47,61,221).

Kandert (2004) v rámci svého výzkumu odhalil: „...existenci vždy dvou vesnických klik (frakcí), mezi nimiž v průběhu času probíhá boj o moc ve vesnici ...(a v kterých – pozn. *autorky*) Členství...koreluje především s příbuzenskými a přátelskými svazky členů“ (199). Avšak tento binární systém je zapříčiněn i značně omezeným výběrem možných členů v rámci počtu obyvatel dané vesnice. Nicméně, ta z klik, která je v

určité době u moci, pak skrze své členy kontroluje všechny významné úřady ve vesnici. Členové druhé kliky, mezi něž ve většině případů patří největší kritici současného chodu vesnice, jsou posléze v opozici (Kandert 2004: 199). Navíc Kandert tvrdí, že změna mocenské situace ve vesnici je značně obtížná, jelikož: „...vnějším zásahem se změnit skoro nedá...a v rámci systému svobodných voleb se většinou jen potvrzuje kandidátka členů kliky právě vládnoucí“ (Kandert 2004: 204). K obměně pak dochází zejména v těch případech, kdy vládnoucí klika skrze své skutky poškodí obraz celé vesnice vzhledem k okolnímu světu (Kandert 2004: 212).

Další dílčí zjištění jeho výzkumu popisují postupný zánik rodinného samozásobitelství a tzv. rozpad tradičních hodnot, o kterém obyvatelé venkovských obcí hovořili zejména ve spojení s negativním hodnocením života dnes oproti životu v minulosti, či jako „úctě dnes a nyní“. Autor také dodává, že tento obecný názor ohledně idylické minulosti, nebylo možné zvrátit ani uvedením konkrétních pozitivních dopadů některých změn v oné době (Kandert 2004: 235-236).

Jeden z nejdůležitějších příspěvků Kanderta (2004) do výzkumu problematiky života obyvatel venkovských obcí je jeho výstižný popis prolínání dvou ideálních typů společenského soužití, *Gemeinschaft* a *Gesellschaft* (Tönnies 1957). Jejich prostupování vyobrazuje jako systém, kde obě tyto modalities: „...existují v sobě a vedle sebe a jen rovina, na níž se konají činnosti konkrétních jednotlivců a konkrétních skupin lidí určuje jakou kategorií chování se bude řídit jejich jednání. Zda to bude chování založené na ne-anonymní vzájemné znalosti všech zúčastněných, neformálních vazbách, na nevynucované povinnosti...anebo zda to bude chování založené na anonymitě, formálních vazbách a vynucených povinnostech“ (Kandert 2004: 216).

2.5.2 Haldis Haukanes - Velká dramata - obyčejné životy: Postkomunistické zkušenosti českého venkova

Druhou vybranou studií, která se především zaměřuje na důsledky postkomunistických společenských proměn v životě obyvatel venkovských obcí a z nich vyplývajících otázek týkajících se možné krize identity a kvality mezilidských vztahů, resp. procesů sociální dynamiky na vesnicích, je práce Haldis Haukanes (2004). Její výzkum probíhal od roku 1990 až do roku 1995, v rámci několika terénních výzkumů ve dvou vybraných venkovských obcích na území ČR.

Autorka ve svém výzkumu vychází i z vlastních zkušeností ze života v norské vesnici, na které se odvolává, když zmiňuje některé z aspektů dynamiky života ve venkovských komunitách, jež podle ní tvoří zejména přísný pohled obyvatel na ostatní členy společenství, kdy tzv. každý každého sleduje, doplněný o: „...tendenci vysvětlovat současné události v rodinách zpětně po linii generací minulých. V takové komunitě si lidé navzájem ulehčují situaci, pomáhají si, když dojde ke krizi nebo někdo zemře“ (Haukanes 2004: 13).

Také její informátoři se uchylovaly k idealizovaným představám o životě v minulosti (srov. s podkapitolou 2.5.1). Navíc v jejich výpovědích odhaluje jakousi skrytou touhu po společenství založeném na předvídatelných společenských vztazích, vzájemné blízkosti a důvěře, resp. komunitě. Tato touha dle jejích zjištění pramení především z větší diverzifikace zaměstnání po rozpadu zemědělských družstev, která se posléze promítla i do tradičních míst setkávání, a vůbec do celkové podoby vesnického sociálního života, v kterém zeslábly vazby mezi lidmi (Haukanes 2004: 44-48, 108-110, 146).

Autorka odhalila existenci hned několika stěžejních faktorů vztahujících se k přináležitosti obyvatel k vlastní vesnici. Aby člověk byl pokládán za „místního“ musel se v dané obci buď narodit anebo být alespoň schopen prokázat své místní rodinné kořeny, či vlastnit půdu v rámci obecního katastru. K oběma podmínkám se navíc vázalo nezbytné naplnění většinově akceptované představy o dobrém chování

konkrétního jedince v různých oblastech veřejného života, např. účastnit se veřejných společenských událostí, nebo být členem některé z místních organizací (Haukanes 2004).

Stěžejní zjištění v rámci této práce však je autorčina hypotéza ohledně existence silného vztahu mezi pěstitelstvím a drobným chovatelstvím pro domácí potřebu na vlastních zahradách a konstrukcí identity obyvatel venkovských obcí. Ačkoliv autorka reflektuje existenci obecně ustálené představy o ztrátě vztahu k půdě ve venkovských oblastech ČR dávané do souvislosti zejména s kolektivizací v dobách komunismu, a dále i s restitucemi na začátku 90. let 20. století, vidí Haukanes (2004) v restitucích naopak spíše určité oživení vztahu mezi identitou lidí a vlastnictvím půdy. V jejím pojetí totiž vztah k půdě nespočívá pouze v obhospodařování rozlehlých polí v podobě zemědělské produkce spojené i s produkcí za účelem zisku, nýbrž tkví především v menším hospodaření pro soukromou potřebu na vlastních zahradách obyvatel dané obce. Zároveň ale přiznává jisté oslabení vztahů lidí k půdě ve smyslu pout k rodinnému původu a vyslovuje i pochybnost nad možným oslabením výše uvedeného silného vztahu samozásobitelství a podobou identity obyvatel vesnic. (Haukanes 2004).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

V rámci mého výzkumu konstrukce kolektivní identity obyvatel ve vybrané venkovské obci jsem postupovala podle standardů kvalitativního výzkumu, běžně užívaného na poli sociální a kulturní antropologie. „Kvalitativní výzkum nabízí mnoho způsobů jak uchopit daný problém či téma. Je pro něj příznačné, že obvykle vychází z objektu zkoumání a metodologii vyvozují z postupného objevování zkoumaného problému“ (Abramuszkinova Pavlikova et al. 2009: 2; srov. Hendl 2005).

Vzhledem k zkoumané problematice jsem pro vlastní výzkum zvolila provedení prostřednictvím případové studie. Tento přístup se vyznačuje především detailním studiem vybraného tématu, za účelem zachycení jeho složitosti a popisu vztahů v jejich celistvosti, kdy dochází

k vytváření dat skrze studium několika málo jedinců (Abramuszkinova Pavlikova et al. 2009: 5; Hendl 2005: 103,104). Primární data pro vlastní případovou studii byla vytvářena skrze terénní výzkum a s ním spojené zúčastněné pozorování, neformální rozhovory, narativní rozhovory, ale také studium písemných dokumentů, díky nimž byla získána zejména vybraná data sekundární povahy (srov. Toušek 2012: 25,31). Triangulace získaných dat byla zajištěna právě kombinací výše uvedených technik výzkumu (Toušek 2012: 44).

3.1 Terénní výzkum

Vlastní terénní výzkum a s ním spojené zúčastněné pozorování probíhal bezmála tři roky, jelikož můj zájem o zkoumanou problematiku vyvolal zejména fakt, že jsem se přistěhovala do venkovské obce. Následné osobní zážitky při začleňování do kolektivu dané obce, obrátily mou pozornost k tomuto procesu a vedly mě k otázce, jak bych jej mohla prozkoumat skrze antropologickou perspektivu.

Z těchto důvodů jsem využila své situace, kdy jsem mohla naplnit kýžené požadavky zdárného zúčastněného pozorování v rámci terénního výzkumu skrze roli účastníka jako pozorovatele, kdy výzkumník přijímá roli rovnoprávného člena skupiny a navozuje osobní vztahy s pozorovanými členy komunity (Bernard 2006: 342,347; Hendl 2005: 191, 193; srov. Disman 2002: 305-306). Mí sousedé však byli zároveň obeznámeni i s mým antropologickým vzděláním a výzkumným zájmem o danou komunitu, což splňuje i druhý požadavek na roli zúčastněného pozorovatele (Bernard 2006: 347; Hendl 2005: 191).

Avšak v rámci mého výzkumu záhy vyvstala na povrch otázka ohledně objektivity takto vytvářených dat a také problematika, kdy výzkumník dojde do stavu tzv. going native. Nicméně již Bernard (2006: 349) s ohledem na zmíněné problémy tvrdí, že naprostá objektivita je již ve své možné definici mýtem, a že bychom se spíše než rozmýšlením na tím, zdali je stav going native špatný či žádaný, měli soustředit na

produkcí věrohodných dat a přesvědčivých analýz, což bylo také mým záměrem. Společně s tím ještě dodává, že právě dlouhodobé zúčastněné pozorování skrze přítomnost výzkumníka buduje důvěru, která snižuje tzv. reaktivitu pozorovaných členů komunity, jelikož lidé pak méně mění své chování, ve chvílích kdy jsou zkoumáni, a tak dochází k navyšování validity vytvořených dat (Bernard 2006: 354). Navíc i Kandert (2004: 8) zdůrazňuje ve svém díle *„Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých a osmdesátých letech 20. století“*, že námi získaná „terénní data“ jsou ve své podstatě pouze výsledkem hry „na odkrývání vlastního světa“ hrané mezi výzkumníkem a zkoumanou komunitou.

3.2 Konstrukce výzkumného vzorku

S ohledem na problematiku konstrukce kolektivní identity obyvatel vybrané venkovské obce bylo potřeba v rámci vlastního výzkumu získat od předpokládaného výzkumného vzorku vybraná atribuční data jednotlivých informátorů, a posléze vytvořit data kulturní povahy. Kulturní data můžeme definovat: „jako interpretace sociálního jednání a významů, které jsou více či méně sdílené v rámci kulturního systému, který studujeme“ (Toušek 2012: 36; srov. Bernard 2006: 146).

Vzhledem k povaze dat, která byla zapotřebí vytvořit, byl následně pro konstrukci výzkumného vzorku zvolen typ nepravděpodobnostního výběru, přesněji výběr účelový (Bernard 2006: 147,186-187; Toušek 2012: 51,53,56). Účelový výběr je typ výběru, který: „je založen pouze na úsudku výzkumníka o tom, co by mělo být pozorováno a o tom, co je možné pozorovat“ (Disman 2002: 112). Výběr klíčových informátorů byl posléze proveden dle tzv. výběru kritických případů, v rámci něhož jsou záměrně vybráni takový jedinci ze zkoumané populace, jejichž případy lze pokládat za měřítka zkoumaného problému (Toušek 2012: 58; srov. Bernard 2006: 186-187,189).

Pro vlastní výzkum bylo vybráno celkem šest klíčových informátorů (viz tabulka níže). Jejich výběr probíhal stejně jako navazování vztahů delší dobu během zúčastněného pozorování, aby tak byla zajištěna jejich věrohodnost, a reprezentativnost s ohledem na potřebu vytvoření dat skrze různorodé případy v rámci studované problematiky (Bernard 2006: 196,199; srov. Toušek 2012: 60-61). S ohledem na výše uvedené premisy byli informátoři zvoleni podle několika vybraných kritérií. Nejdůležitějším z nich byla délka trvalého pobytu ve vybrané obci. Dále byl kladen důraz na to, aby v celkovém vzorku byli zástupci jak občansky angažovaní, tak lidé kteří stojí spíše v ústraní, co se týče politického dění v obci. Posledním kritériem pak bylo dosažené vzdělání informátora, jež však vyplynulo jako důležité měřítko až v rámci uskutečněných rozhovorů.

Označení	Věk	Délka trvalého pobytu v dané lokalitě	Dosažené vzdělání
Informátorka č. 1	57	15 let	SŠ bez maturity
Informátorka č. 2	53	53 let	vyučená
Informátor č. 3	76	16 let ⁷	vysokoškolské
Informátor č. 4	60	10 let ⁸	vyučení
Informátor č. 5	41	3 roky ⁹	SŠ bez maturity
Informátor č. 6	34	7 let	vysokoškolské

⁷ Informátor č. 3 sice žije trvale v dané lokalitě 16 let, avšak od svého dětství zde pravidelně navštěvoval své příbuzné, kteří zde mají kořeny už od 19. století.

⁸ Informátor č. 4 sice žije trvale v dané lokalitě pouze 10 let, avšak narodil se přímo zde v obci a jeho rodina zde má kořeny už od 19. století. Také zde v dětství pravidelně navštěvoval své příbuzné. Navíc zde během svého života v určitých obdobích několik let bydlel i se svou vlastní rodinou.

⁹ Informátor č. 5 sice žije trvale v dané lokalitě pouze 3 roky, avšak obec navštěvoval pravidelně již od 80. let.

Celkový počet informátorů vyplynul jak ze zúčastněného pozorování, ale také z důvodu dosažení teoretické saturace v rámci sběru dat (Guest, Bunce and Johnson 2006: 65). Navíc v kvalitativním výzkumu: „neexistuje žádný obecně platný způsob, na základě kterého by šlo stanovit, kolik *respondentů/informátorů* je třeba do výzkumu zahrnout. Vždy záleží na souvislostech konkrétního výzkumu a lze se řídit pouze zkušeností výzkumníka“ (Toušek 2012: 61; srov. Bernard 2006: 190; Guest, Bunce and Johnson 2006: 78).

Nadto jsem vzhledem k velikosti zkoumané populace, resp. venkovské obce, a blízkých vztahů, které existují mezi jejími obyvateli, považovala za nezbytné přistoupit k anonymizaci informátorů a některých získaných informací, které jsem považovala za příliš citlivé. Ze stejného důvodu jsem také pro zkoumanou vesnici upřednostnila použití smyšleného názvu, v ČR neexistující obce, Klanovice (srov. Haukanes 2004: 9; Hendl 2005: 155).

3.3 Narativní a neformální rozhovory

V rámci vlastního výzkumu bylo s klíčovými informátory (viz tabulka výše) uskutečněno šest narativních rozhovorů, které v průměru nepřesahovaly délku dvou hodin. Tyto rozhovory byly vždy zahájeny, dle doporučených etických pravidel ve společenskovědním výzkumu, představením mého výzkumného projektu a také získáním tzv. informovaného souhlasu od informátora (Hendl 2005: 155). Zároveň, byla informátorům přislíbena anonymizace získaných dat a jejich identit. Vedle narativních rozhovorů však byla primární data získávána i skrze mnoho neformálních rozhovorů s různými obyvateli obce v rámci zúčastněného pozorování (srov. Bernard 2006: 211; Hendl 2005: 175).

Chase (2005: 651) popisuje narativní rozhovory jako určitý typ kvalitativního výzkumu, který kombinuje přístupy několika různých disciplín a jejich tradičních i inovativních metod, jež se všechny zaměřují na biografické informace vyprávěné informátorem, který je sám žije.

Takto získaná biografie konkrétního informátora se tedy skládá z dílčích narativ, která jsou jeho subjektivními představami o událostech a jevech v rámci jeho života, či života někoho jiného (Svoboda 2007: 2).

Narativní rozhovor se tak skládá zejména z plynulého vyprávění informátora, během nějž se výzkumník snaží omezit své zásahy do projevu vypravěče pouze na minimum, které je nutné k udržení toku vyprávění. Zároveň však výzkumník musí informátora čas od času usměrnit dotazy tak, aby rozhovor zůstal u daného tématu, jež je předmětem jeho zájmu. V podstatě se tak jedná o určitý typ polostrukturovaného rozhovoru (Svoboda 2007: 4,9).

Hlavním důvodem pro použití metody narativního rozhovoru, a zároveň i jejím pozitivem, je pak zejména předpoklad: „..., že existují subjektivní významové struktury o určitých událostech (či jevech – *pozn. autorky*), které se vyjeví při volném vyprávění, a naopak neprojeví při cíleném dotazování“ (Hendl 2005: 176). Nicméně tato metoda má i svá negativa, jmenovitě časovou náročnost takto vedených rozhovorů, ale také fakt, že během nich často získáváme i množství dat k tématům, která jsou zcela mimo oblast našeho výzkumu.

Pro narativní rozhovory uskutečněné v rámci vlastního výzkumu byla vytvořena jednotná tématická osnova, která obsahovala témata a otázky důležité pro získání dat týkajících se konstrukce kolektivní identity obyvatel dané venkovské obce, a jež vycházely především z poznatků získaných během předchozího zúčastněného pozorování (srov. Bernard 2006: 212; Toušek 2012: 64-65). Připravená témata, či otázky byly vždy formulovány vlastními slovy dle konkrétního kontextu, aniž by však byl změněn jejich význam, a použity pouze v případě, kdy je informátor v rámci svého vyprávění nezmínil sám od sebe, nebo bylo pro výzkum nutné dané informace více rozvinout (srov. Toušek 2012: 65).

4 KOLEKTIVNÍ IDENTITA OBYVATEL VENKOVSKÉ OBCE - AKTÉRSKÁ PERSPEKTIVA

4.1 Klanovice ve vybraných socioekonomických ukazatelích

Vzhledem k použití pseudonymu pro venkovskou obec (viz podkapitola 3.2), kterou jsem se ve své práci zabývala, mohu její geografickou polohu specifikovat pouze tím, že se nachází v Karlovarském kraji v těsné blízkosti vojenského výcvikového prostoru Hradiště, v podhůří Doupovských hor.

Karlovarský kraj se již delší dobu potýká zejména s vysokou mírou nezaměstnanosti svých obyvatel, jež mezi roky 2009-2013 dosahovala průměrné hodnoty 10,2 %¹⁰, čímž převyšovala celostátní průměr přibližně o 3%¹¹. V tomto ohledu je zajímavé, že míra nezaměstnanosti v kraji má ve venkovských obcích tendenci k pomalému snižování, ale naopak ve městech dochází k jejímu nárůstu (ČSÚ 2009: 40). Dále je tento kraj ohrožen také úbytkem obyvatelstva¹².

Obec Klanovice je rozdělena na pět částí, samotné Klanovice mají v současné době 266 trvale hlášených obyvatel, ve zbylých čtyřech připojených obcích se pak tato hodnota pohybuje od 11 do 43 trvale hlášených obyvatel¹³. V období mezi roky 1991-2014 celkový počet obyvatel všech pěti částí vykazuje kolísavý trend, během tohoto období však nikdy nepřekročil hranici hodnoty 400 obyvatel, a ani nepoklesl pod hodnotu 350 obyvatel. Oproti celkové tendenci odlivu obyvatel z Karlovarského kraje (viz výše), v Klanovicích v současnosti obyvatelé naopak přibývají. Avšak tento přírůstek je v posledních pár měsících způsoben zejména blížícími se volbami do obecního zastupitelstva, jelikož určitá politická uskupení v obci si tak skrze přihlášení svých příznivců snaží zajistit budoucí voliče. Populaci Klanovic však ohrožuje

¹⁰ Zdroj: <http://www.czso.cz/x/krajedata.nsf/oblast2/zamestnanost-xk>. Naposledy vyhledáno: 20.6.2014.

¹¹ Zdroj: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zamestnanost_nezamestnanost_prace. Naposledy vyhledáno: 20.6.2014.

¹² Zdroj: [http://www.kvary.czso.cz/xk/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_v_roce_2013_\(predbezne_vysledky\)](http://www.kvary.czso.cz/xk/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_v_roce_2013_(predbezne_vysledky)). Naposledy vyhledáno: 18.7.2014.

¹³ Zdroj: Obecní úřad Klanovice - počet trvale hlášených obyvatel k 30.6.2014.

přestárlost, index stáří v oblasti obce dle statistických údajů dosahuje hodnoty mezi 100 - 114,9 obyvateli ve věku 65 let a více na 100 dětí ve věku nižším 14 let včetně (ČSÚ 2009: 23).

Míra nezaměstnanosti ve venkovské oblasti, do které spadají i Klanovice, je jedna z nejvyšších v kraji a převyšuje hodnotu 13% podílu počtu nezaměstnaných z celkového počtu praceschopných obyvatel daného území (ČSÚ 2009: 24). Nicméně i v Klanovicích můžeme sledovat snižující se tendenci této hodnoty (viz výše), na které zde v současnosti nesou podíl zejména aktivity tři neziskových subjektů, kdy se dva z nich staly zprostředkovateli veřejně prospěšných prací pro dlouhodobě nezaměstnané obyvatele v obci, a třetí zprostředkovává nejenom pro místní rekvalifikační kurzy a navíc zde zřídil i tzv. sociální firmu. V posledním jmenovaném případě však zásluha tohoto subjektu nabývá lehce sporné podoby, jelikož i přes proklamace jeho zástupců o zaměstnání místních obyvatel, byli někteří z nich patrně přihlášení k trvalému pobytu v obci až po získání pracovního úvazku, resp. lze mít oprávněné pochyby o jejich dřívějším bydlišti v Klanovicích, protože se ve vesnici začali pohybovat až se vznikem oné firmy, což potvrzují i výpovědi některých obyvatel obce. Navíc tento postup nakonec vyplynul i z rozhovoru s jedním ze zástupců oné neziskové organizace. Veřejně prospěšné práce v Klanovicích umožňuje vykonávat i samotná obec, v tomto případě však výběr uchazečů očividně podléhá i zcela neformálním kritériím, resp. důležitou podmínkou je i určitá loajalita k vedení obce (viz podkapitola 4.3).

Klanovice se dále vyznačují nízkým podílem trvale obydlených domů a naopak vysokým počtem objektů využívaných k rekreaci. Z celkového počtu 158 domů na katastrálním území obce je jich trvale obydleno jen 89¹⁴. Tento fakt je patrný zejména v zimním období, kdy se stačí večer projít po vesnici a pozorovat v kolika barácích se svítí, či z kolika komínů se kouří. Pro ilustraci uvedu vlastní příklad, kdy kolem našeho domu v zimě máme pouze tři sousedící rodiny z osmi domů, které nás obklopují. Tyto statistické údaje však potvrzují i výpovědi všech

¹⁴ Zdroj: Veřejná databáze výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2011.

informátorů, kdy někteří z nich jsou ke stavu trvale obydlených rodinných domů místními obyvateli ještě mnohem skeptičtější:

„řekl bych že 80 procent chalupářů bydlí v rodinných domcích 20 procent klanovického obyvatelstva který jsou trvale hlášený bydlí v rodinných domcích a zbytek ten je v panelácích a bytovky a takový jo" (Infomátor č. 4).

Posledním vybraným ukazatelem je nejvyšší dosažené vzdělání obyvatel obce, kde největší podíl zastupují lidé se středoškolským vzděláním bez maturity spolu s učňovským vzděláním. Hned za nimi pak následuje podíl lidí pouze se základním vzděláním, včetně neukončeného základního vzdělání¹⁵.

4.2 Historie Klanovic a dobové souvislosti

První písemné zmínky o existenci obce Klanovice se datují již do druhé poloviny 14. století a o necelé dvě století později pak byla vesnice dokonce povýšena na městečko. Posléze se ve správě klanovického panství vystřídal několik šlechtických rodů, které se zasloužily zejména o vysoce hodnocený estetický ráz architektonické podoby městečka a krajiny v jeho okolí. Nicméně rozhodnutím jednoho z posledních majitelů panství a zastupitelů obce se Klanovicím ke konci 19. století vyhnula železniční trať, což v té době mohlo být chápáno jako rozumné rozhodnutí s ohledem na zachování určitých pracovních pozic, avšak dnes už je na tento fakt obyvateli pohlíženo spíše negativně.

Obec je z hlediska svého umístění (viz výše) součástí českého pohraničí, resp. pohraničních oblastí na území ČR, pro které se od počátku 20. století prosadilo souhrnné označení tzv. Sudet (Čapka, Slezák a Vaculík 2005: 9). Tyto oblasti byly před druhou světovou válkou charakteristické majoritním zastoupením německého obyvatelstva a nejinak tomu bylo i v Klanovicích:

¹⁵ Zdroj: Veřejná databáze výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2011.

„po tý první světový válce protože tady bydlela asi 90 procent tady bydlelo Němců...maminka se narodila v roce 1927 a chodila tady do český školy protože v Klanovicích byla česká i německá škola v roce 1938 bylo sčítání lidu tady v pohraničích a všichni se mohli rozhodnout k jakýmu k jaký národnosti" (Informátor č. 4).

V meziválečném období celé toto území vyznačovalo proměnlivými stupni napětí ve vztazích mezi českým a německým obyvatelstvem. Mnohem větší měrou však toto území zasáhly následné události spojené s druhou světovou válku, zejména pak vysídlování nejprve českých obyvatel a posléze tzv. odsun obyvatel německé národnosti. V pohraničních oblastech tak došlo k znatelnému přerušení kulturní a sociální kontinuity, a zároveň i propadu zemědělské a průmyslové výroby (Perlín 2013: 7; Válka 2011: 101-102; srov. Blažek 1998: 87).

Tyto události se nevyhnuly ani Klanovicím a v dnešní době si je obyvatelé mají možnost připomenou hlavně díky pamětím několika místních rodáků, kteří pochází z česko-německých rodin a tím pádem se vyhnuli zařazení do odsunu, a tak tuto dobu buďto osobně zažili, nebo ji znají z vyprávění svých předků. Nikdo z nich však na tyto události nevzpomíná rád, shodují se, že se jednalo o jedno z nejhorších období obce. Z Klanovic nemusely po druhé světové válce odejít všechny německé rodiny, avšak v některý případech pro ně mělo jejich setrvání v okolí obce údajně ještě horší následky, než kdyby byly tehdy také zařazení do odsunu. Symbolicky české obyvatelstvo v Klanovicích podtrhlo zúčtování s německým obyvatelstvem nejen odsunem v den jejich místního tradičního svátku, ale také stržením místního pomníku padlých z první světové války, který jsem na počátku svého výzkumu marně hledala. O této události se dodnes traduje několik různých podání. V současnosti ho v jeho původním místě připomíná alespoň železný kříž, jenž tam byl přesunut ze hřbitova. V souvislosti s odsunem německých obyvatel byl v jeho blízkosti instalován i menší pomník s nápisem

"Smíření", který zde však byl umístěn až v 90. letech 20. století v návaznosti na každoroční setkávání žijících odsunutých obyvatel či jejich potomků přímo v Klanovicích, nebo pak také v partnerském německém městě Neckargemünd.

Po válce již během odsunu německého obyvatelstva začíná současně tzv. osidlování pohraničí. Noví obyvatelé přichází do pohraničí postupně v několika vlnách a to jak z českého vnitrozemí, tak i v rámci reemigrace ze zahraničí, kupříkladu z Polska. Avšak tehdejší neutěšená atmosféra tohoto území se promítla i do průběhu osidlování, zejména pak na venkově. Nově příchozí vedly do pohraničí různé pohnutky, a proto mezi nimi nechyběli ani lidé, kteří hodlali pouze rozebrat zbylý majetek po Němcích. Nicméně někteří osídlenci se vraceli do vnitrozemí i z různých jiných důvodů, proto se následně stal z osidlování pohraničí několikaletý migrační proces, který se postupně stabilizoval až mezi lety 1950 - 1953. V některých oblastech se však nikdy nepodařilo obnovit počet obyvatel před odsunem, a již v 50. letech bylo dokonce přistoupeno k úplné likvidaci některých obcí, mnohé z nich ale zanikly i z vojenskostrategických důvodů (Čapka, Slezák a Vaculík 2005; Perlín 2013: 7; Válka 2011: 101).

Podobně i do Klanovic v té době přišlo mnoho nových obyvatel převážně českého a slovenského původu, a později pak i vlna Čechů z Polska. Dodnes zde stále žije minimálně jedna rodina s polskými kořeny, která už čítá několik generací. Místní pamětníci hovoří o době těsně po válce a první vlně osidlování jako o "hyenismu", zmiňují se zejména o zhanobení hřbitova, odsunu a vybydlování domů po Němcích, a neurvalém chování ruské armády:

„v roce 45 Klanovice osvobodila ruská armáda...a pak přišlo jedno z nejhorších období pro Klanovice a to vysídlování Němců...no a takže nastalo to šílený období kdy jste do Klanovic přišla na náměstí rozhlédla ste se vybrala ste si pěkný hezký dům vlítla ste tam Němce ste vypakovala...a ty Němci si mohli vzít každé dvacet kilo to co zrovna vzal

a pak je postupně posílali do těch různých lágrů nejhorší lágr byl v XXX tam je stříleli hlava nehlava to vim od babičky...mamince bylo 18 let a v roce 45...měsíc byla ve sklepě a nesměla vycházet protože ty Rusové ty byli jako dobrý no...díky jejich mejdanům shořel XXX to je tady jak je mlejňák.....babička byla Němka tak veškerej její majetek byl zkonfiskovanej a na základě toho že...se přišlo na to že děda se přihlásil jako Čech tak se nemuseli odsunout ale museli si to znova koupit...to říkám z toho důvodu že někteří kteří tady zabrali ty baráky v roce 45 až 7 a podobně v těch letech tak nebyli schopný to ani zaplatit do roku 1989 až teprve když zjistili že by z toho mohli mít jako restituci tak to teprve zaplatili pakáž" (Informátor č. 4).

Obec těsně sousedí s vojenským újezdem (viz výše), v kterém je dodnes pečlivým pohledem možné odhalit relikty zaniklých obcí, pokud tedy člověk dostane možnost do vojenského prostoru vstoupit, či se tam odváží i přes vědomí možných sankcí. Avšak likvidace obydlí, poté co byly vybydleny, se nevyhnula ani Klanovicím a jejich blízkému okolí, kde bylo postupně zbouráno až 120 domů. V samotné obci pak byly v některých případech vzniklé proluky nově zastaveny. Nová výstavba ale často nerespektovala architektonický ráz obce, což nepřehlédnutelně změnilo například podobu návsi, kde byly jen několik desítek metrů od ní postaveny dva nižší panelové domy, které zde najdeme doposud. V období mezi lety 1880 až 1945 mělo městečko čítat až tisíc stálých obyvatel, v současnosti jejich počet dosahuje přibližně pouze čtvrtiny z onoho počtu (viz podkapitola 4.1).

Peripetie na venkově však následně pokračovaly v podobě prosazování myšlenky kolektivizace a to již od roku 1948. Ve venkovských oblastech byli systematicky likvidováni samostatně hospodařící zemědělci a zemědělská výroba začala být združstevňována. Vznikaly tak jednotná zemědělská družstva a státní statky. Spolu s kolektivizací současně probíhal i proces industrializace venkova, který se řídil heslem vyrovnání venkova s městem. Oba zmíněné procesy vedly k nezvratným změnám nejenom ve společenských vztazích v rámci venkovských obcí, ale postupem času

tak byly přetřhány i rodinné vazby k půdě. Výše uvedené heslo bylo opuštěno až na začátku 90. let, kdy byla také transformována původní zemědělská družstva nově na družstva vlastníků a spolu se započatými restitucemi pozemků se očekával i masivní návrat k soukromému zemědělství, avšak tato očekávání nebyla mnohdy naplněna ani do dnešní doby (Perlín 2013: 6-12; Válka 2011: 88, 101-107).

Kolektivizace a s ní spojené změny poznamenaly i život v Klanovicích, v kterých bylo samozřejmě také založeno dnes již neexistující jednotné zemědělské družstvo, v rámci kterého spolu se státním statkem Prdlice¹⁶ došlo k znárodnění většiny zemědělské půdy a okolních sadů místních obyvatel. Část současných obyvatel se do Klanovic přistěhovala právě z důvodu práce v místním družstvu, jelikož v rámci socialismu byl obvykle lidem k práci nabídnut i byt v dané lokalitě. Pročež zde byly vystaveny i zmíněné paneláky (viz výše) a ještě další bytové domy. Klanovice se také dodneška potýkají s problémy vyplývajícími z restitucí a pokřiveného vztahu „nových“ majitelů k znovunabyté půdě. Jelikož se však jedná o přetrvávající problematiku, která se úzce dotýká i charakteristik současného společenství obce, budou konkrétní data v této souvislosti interpretována až v kapitole 4.3. (srov. podkapitolu s Jech 2008).

4.3 „Klanovičák“

Vlastní výzkum charakteristik podoby kolektivní identity, tak jak je vnímaná přímo mezi obyvateli obce Klanovice, vychází zejména z šesti narativních rozhovorů s vybranými informátory, a také dlouhodobého zúčastněného pozorování dané lokality, která se na její podobě nutně podílí (viz kapitola 2. a 3.). Hned v úvodu je však důležité uvést, že všichni informátoři se shodně považovali za pravé Klanovičáky, jejichž charakteristiky budou popsány dále v podkapitole. Co tedy znamená být „Klanovičák“ ?

¹⁶ Pro název statku byl použit pseudonym neexistující obce v ČR, jelikož jeho jméno odpovídá městu, které je v současnosti tzv. obcí s pověřeným obecním úřadem, pod kterou spadají i Klanovice.

Místním se člověk stává zejména tím, že se narodí rodičům žijícím v Klanovicích, z čehož logicky vyplývá, že za základní předpoklad členství ve společenství místních je považován pobyt v dané lokalitě. Přesto jsou za Klanovičáky považováni především obyvatelé, jejichž rodiny sem přišly v rámci tzv. osidlování a pozdějšího dosidlování v období mezi 40.-60. léty 20. století, a pak také tzv. statkoví, kteří sem přišli během totality za prací. Navíc zde dodnes můžeme najít i tzv. rodáky, většinou česko-německého původu, kteří své rodinné kořeny datují až do 19. století, avšak vzhledem k historii obce je jejich aktuální počet zcela minimální (viz. kapitola 5.2). Nicméně někteří z nich právě z tohoto důvodu následně považují své postavení v obci za exkluzivní a nadřazené všem ostatním, kteří přišli až po válce, a to i v případech kdy v obci delší dobu přímo nežili. Podobně i někteří lidé, kteří zde žili ještě před rokem 1989 mají tendenci povyšovat své členství v daném společenství nad obyvatele, kteří přišli do obce až později. Lze tak konstatovat, že délka života v obci či hloubka rodinných kořenů může členství v dané obci propůjčovat jistou výjimečnost. Avšak vymezování se vůči ostatní s ohledem na délku svého pobytu v lokalitě, či starobylý rodinný původ, je využíváno předně pouze určitou skupinou lidí jako politický nástroj pro zachování vlivu při pocitu ohrožení, či se s ním člověk často může setkat v hospodě v podobě jakéhosi „afektovaného patriotismu“ či urážek. Přesto však v obci panuje obecné povědomí o užívání tohoto způsobu rozlišování a každý z mých informátorů se s ním během svého života v Klanovicích minimálně jednou setkal, ať už ve vztahu přímo ke své osobě, či jako označením pro někoho jiného:

„já tady to náplavy vim že používá taková určitá skupina lidí která se cejtí jako od těch novejš co sem přichází jako bejt nějak vohrožená a já nevím jako čím jako jo...takže tady tohle my jsme ty starousedlíci vy jste náplava podle mě prostě tady do těch Sudet každej kdo sem přišel tak sem přišel v různým čase někdo je tady vo trošku dyl někdo je tady kratší dobu ale každej je příchozí“ (Informátorka č. 1).

„ale to je jenom jejich šprajcování u piva ale já sem ve finále zjistila že ty lidi jako takový to bylo vždycky a odjakživa že jo ty seš takovej a takovej...ten přišel vodsad' a takhle že jo ty moraváku blbej pitomé" (Informátorka č. 2).

Základním podmínkou členství ovšem stále zůstává hlavně pobyt v dané obci, jedno jaké délky, ale důležitost je přikládána zejména jeho formální podobě, resp. oficiálnímu trvalému bydlišti v Klanovicích. Nicméně výše popsané vyhraňování dle délky pobytu v lokalitě nastiňuje převažující způsob rozlišování mezi jednotlivými členy, kterým je pak diference pravých, resp. plnohodnotných a nepravých Klanovičáků. Pro plnohodnotné členství však z většinového pohledu místních není určující délka pobytu či rodinný původ, ani trvalé bydliště, ale především vztah dotyčného k samotné obci. Ten je mezi členy chápán zejména jako pocit sounáležitosti s obcí a zájem o dění a rozvoj obce:

„a pak je ještě pro mě docela takový měřítko to když se lidi maj snahu zapojit, zapojit se do dění jo zajímaj se o to co se v tý obci děje a přemejšlej vo tom jak jí pomoct takže to jsou lidi který by se měli označovat jako Klanovičáci" (Informátorka č. 1).

„když sou mi ty lidi sympatický a vidim že maj nějakou snahu tady třeba já nevim že jim ty Klanovice nejsou lhostejný že prostě tady jenom nebydlí" (Informátorka č. 2).

Nicméně tento vztah je nutné manifestovat i ve zcela reálné rovině konkrétními aktivitami, které mají přínos i pro obec. V tomto ohledu jsou oceňovány hlavně aktivity spojené s opravami vlastních domů, úpravou okolí domu, či členství v některé z místních organizací, které se snaží oživit společenský život v Klanovicích, nebo skrze různé dotační tituly a jiné alternativy nesou podíl na zajištění renovace místních architektonických památek a veřejných prostranství:

„vážim si lidí kerý pro Klanovice něco udělaj jak jsem vám řek na začátku buď bude hrát fotbal nebo si uklidí před barákem udělá si

fasádu...nemusí to bejt že pude na obec a bude tam něco dělat ne... jenom teď si vemte jak vypadá hezky Ovocná ulice jo až by se to ještě dodělalo to bude něco fantastickýho akorát že nám trvalo šedesát let než jsem na to přišli" (Informátor č. 4).

Za další aspekt plnohodnotného členství je pak považováno slušné a do jisté míry i nekonfliktní chování jedince. To však neznamená, že by jedinec nemohl být ve sporu s někým jiným, spíše jde o to jakým způsobem své námitky vyjadřuje. Zároveň by takový člověk měl být otevřený a navazovat kontakty s ostatními obyvateli, aby tak vešel ve známost on sám i motivace jeho činností. Místní jsou totiž po několika velmi negativních zkušenostech, kdy jedna z nich byla i hojně medializována a obec se z ní dodnes vzpomíná, určitým způsobem nedůvěřiví vůči nově příchozím a to zejména tehdy, když je jejich příchod spojen se založením místní organizace slibující rozvoj obce:

„tak mě prostě zajímá co můžou přinést jako tý obci jestli to pomůže ta jejich činnost nějak obci...chci aby tady byli lidi kterým ta obec něco říká bez toho že se tady daj přesto jenom honit prachy...prostě jenom z toho důvodu že teď je příhodná doba být na místech kam jdou prostě ty dotace" (Informátorka č. 1).

„voni ty lidi si taky na vás musí zvyknout taky si vás musí voťknout jako přišli ste vodjinud a vono se těžko přijmá že jo jako mezi sebe i jako mezi sebe někoho vzít že nevíte vodkaď je co bude dělat jo" (Informátorka č. 2).

Výše uvedené podmínky pro plnohodnotné členství implikují zároveň i to, kdo i přes své bydliště v obci nemůže být považován za pravého Klanovičáka. Bydliště v obci tak ztrácí na významu zejména u lidí, kteří neprojevují žádný zájem o dění v obci a nesnaží se do něj ani aktivně zapojit:

„ne každej dělá podle svých možností a ty co dělají tak ty jsou pro mě zajímavý a jsou to Klanovičáci...a tady sme u toho kdo je Klanovičák

a kdo není Klanovičák je tak Klanovičák je ten kerej tady takhle udělá aspoň tohle" (Informátor č. 4).

„tak určitě je něco jako aktivní Klanovičák a pasivní...jako sou tady Klanovičáci kerý by mohli bejt stejně tak úplně naprosto odjinud" (Informátor č. 6).

Podobně tak z pohledu místních nemohou být pravými Klanovičáky ani lidé, kteří každodenně dojíždí na větší vzdálenosti do práce, či se vracejí do obce pouze na víkendy. Důvod opět spatřují především v tom, že tito lidé pak nemají čas a tedy ani možnost dostatečně se zajímat o dění v obci, a to i v případech kdy splňují výše uvedenou podmínku ohledně zvelebování své nemovitosti:

„my jsme vlastně šest let dojížděli to znamená že jsme ráno v 6 hodin vyjeli a večer v 7 přijeli domů takže vlastně jako život tady v obci nás tak nějak míjel protože jsme tady byli prostě jenom sobota neděle víkendy...že jsme tady vlastně nežili jo" (Informátorka č.1).

„jako stěhování za prací klíďo ale dojíždění za prací 60km to mi přijde úchylný to pak mi přijde že ten člověk není ani to ani ono" (Informátor č. 6).

Obecně také nejsou za plnohodnotné Klanovičáky považováni obyvatelé paneláků v blízkosti návsi. Výjimku mezi nimi tvoří pouze několik rodin či jedinců, buďto tzv. statkoví lidé, kteří zde získali byt spolu s prací již za minulého režimu, nebo lidé, kteří se ve stejné době do paneláků přestěhovali s vidinou jednoduššího života s ohledem na ústřední topení aj. U zbytku obyvatel pak není rozlišováno mezi pravým, či nepravým Klanovičákem, vyjma několika málo rodin, totiž nejsou vůbec považováni za místní. Důvodem pro jejich vyčlenění z místního společenství je zejména silná migrace těchto obyvatel a s tím spojené nesplnění podmínky trvalého bydliště v obci. Avšak i když někteří z nich podmínku trvalého bydliště splňují, jsou pak vyloučeni z důvodu asociálního či přímo trestného chování v obci. Původ tohoto chování a

migrace posléze místní odvozují zejména od sociálních a ekonomických problémů daných rodin, skrze které tyto obyvatele také externě kategorizují. Externí kategorizace na základě připsané etnické odlišnosti převážně není místními využívána, a pokud ano, tak nikdy není užívána pro vysvětlení jejich nečlenství. S ohledem na výše uvedenou silnou migraci obyvatel paneláků, je však nutné zmínit i její další možný důvod, kterým jsou spekulativní praktiky soukromého majitele nemovitostí, např. nepřiměřená výše nájemného či zanedbávání péče o budovy. Nelze tak vyloučit domněnku o jeho záměrném vyhledávání rodin s ekonomickými problémy, za účelem vlastního obohacení z příspěvků na bydlení, které tyto rodiny teoreticky mohou pobírat, což reflektují i místní obyvatelé. Tato problematika pro svou komplexnost však nebyla v rámci vlastního výzkumu dále detailně studována:

„za náplavu sou třeba tadyhle ty nešťastný paneláky co tam v nich bydlí a třeba takový jmenuju XXX tak to je opravdu náplava a svoloč protože...jenom koukaj kde by co ukradli a kde zase to sou hrozný lidi prostě a ty paneláky když tady vyrostly tak tam bydleli hlavně statkový lidi kerý dělali na statku že jo no to bylo všechno v pohodě" (Informátorka č. 2).

„já to vidim jako statut sociální ubytovny a taky tam vidim zoufalý starý lidi který tam chtěj dožít ale zjistili že vlastně na to nemaj peníze" (Informátor č. 5).

„je to humáč je to tam škaredý je to tam prostě hnusný no ale žijou tam lidi který sou prima a žijou tam lidi který prostě když jdu kolem tak mě spíš mrazí...nehážu to do jednoho pytle ale je fakt že tam tudy nechodim moc rád" (Informátor č. 6).

Poslední samostatnou skupinou, která z pohledu místních nemůže být Klanovičák obecně z důvodu nesplnění podmínky trvalého bydliště, ale její členové často splňují veškeré zbylé podmínky plnohodnotného členství a v obci je většina z nich již od 70. let 20.st, jsou chalupáři. Ačkoliv jsou jim místní zpravidla vděční za záchranu rodinných domů,

keré by se bez jejich zásahu zajisté už dávno připočítávaly k oněm bezmála 120ti zmizelým domům (viz podkapitola 5.2), současně nesou nelibě jejich převahu v domech oproti místním (viz podkapitola 5.1). Mnozí by také rádi viděli, kdyby se vyjma rekreace zapojili více do dění v obci, či mu alespoň v některých případech začali věnovat větší pozornost, jelikož především z důvodu vlastnictví více než poloviny nemovitostí není jejich vliv v obci zanedbatelný:

„spousta těch baráků tady jako mají chalupáři a já si myslim taky že bychom je neměli jako zavrhovat protože to už jenom ten barák někdo má stará se o něj tak ten barák nechátrá a nehyzdí to tu obec ale jsou to lidi co sem přijedou na víkend a pak zase odjedou sice sou tady lidi který tady maj chalupy někdy od 70. let...takže taky jako docela Klanovicema žijou ale pro vesnickej život jako takovej je to hrozně málo a měli by tu bejt určitě...ale vždycky by měli bejt v převaze ty místní lidi co se týče počtu...ale mám takovej pocit že co se týče těch rodinnejch baráků že dokonce převažujou ti chalupáři ...většinou zase ti chalupáři...oni si nevyberou tu chalupu někde kde se jim nelíbí oni si to místo vybrali protože jim to tady něco říká a maj to tu rádi a že tady žijou lidi trvale kterym to tady nic moc neříká" (Informátorka č. 1).

„jedni bez druhých tady nedokážem bejt jakoby jo oni potřebujou ty řemeslníky kerý jim to pomůžou opravit oni potřebujou prostě slušný lidi aby jim to nerozkradli ty jejich investice aby tady doopravdy fungovaly sociální vazby v tý vesnici a ne jako my když doopravdy okolo objektu nemáme žádný přímý sousedy kerý by s námi žili možná jeden naproti" (Informátor č. 5).

Na charakteristikách kolektivní identity místních se však nutně podílí i kvalita vztahů mezi členy lokální komunity. Sociální vazby v obci jsou však citelně oslabeny. Mezi místními dochází k interakci především uvnitř několika separovaných skupin a mimo ně se často omezují jen na zdvořilostní úroveň, ale v některých případech k interakci nedochází

vůbec, ani v podobě pozdravu. Podobně pak projevy solidarity se běžně omezují jen na členy konkrétních skupin uvnitř společenství, výjimkou jsou pouze opravdu tragické události:

„já musím říct teda že ač ty lidi sou takový nebo makový že sou rozdělený na různý skupiny ale po mý smutný zkušenosti musím říct že mi ty lidi tady všichni ohromně pomohli a pomáhaj dodneška...že když teprve o něco de tak že si spousta lidí to něco uvědomí že jak je ten život malichernej...že to jsou všechno tak zbytečný žabomyší války co se tady řeší a je to úplně k ničemu...takže všechny takovýhle blbosti co se dějou místo aby byli k sobě normální hodný a pomáhali si" (Informátorka č. 2).

Klanovice jsou totiž již delší dobu rozdělené na několik zájmových skupin bojujících vzájemně o vliv v obci, což člověk pocítí nejenom ve chvíli, kde se začne zajímat o ono dění v obci. Politicky zde panuje běžné rozlišení na vládnoucí kliku a opozici, zastoupení v těchto kategoriích se však čas od času obměňuje. S ohledem na blížící se volby do obecního zastupitelstva však můžeme u obou současných skupin pozorovat postupné štěpení se na menší frakce, ačkoliv opozice zde nikdy nebyla zcela jednotná. Nicméně u aktuální vládnoucí kliky informátoři shodně popisují výrazné vzájemné propojení politiky a příbuzenských vztahů, co se týče jejich příznivců. Tato klika se tak spoléhá zejména na nezanedbatelný počet rodinných příslušníků mezi místními a zároveň si skrze jejich počet a své současné vládnoucí postavení vynucuje i loajalitu k jejich způsobu správy obce u ostatních obyvatel (viz podkapitola 5.1):

„oboje je de facto politika protože tady je jedna dvě rodiny...a bohužel...ta mapa se nemůže najít ale ta mapa byla fantastická kdyby se našla protože to byla mapa Klanovic já teď nebudu říkat pravá jména a tam se sešli po 45 v hospodě a teď jsou tam škrtaný ty německý jména a tady bylo napsaný novák, novák, novák, novák no jak si to zabírali" (Informátor č. 3).

„hlavně se ta rodina furt rozrůstá je to prostě v čudu no no je to tak počínaje dcerama potom vnukama to pořád de a de plíživě to de a de

pořád a potom komunisti si neublížeš ty pudou furt ruku v ruce ať sou takový nebo makový" (Informátorka č. 2).

Výše uvedené rozdělení obce se tak nezbytně podepisuje i na vztazích v rámci každodenního života v Klanovicích, avšak nejedná se o jediný vnímaný rušivý element v kvalitě sociálních vztahů ve společenství místních. Celkově jsou totiž slabé sociální vazby a interakce v obci místními spojovány zejména s historickým vývojem celé oblasti Sudet, v rámci něž významný podíl obyvatel tohoto území nikdy nebyl schopný zcela „zakořenit“ v daném místě, a vytvořit si tak k obcím autentický vztah, který by poté mohl sloužit jako platforma pro kontinuální živé společenství. V tomto ohledu jsou zmiňovány jak tragické události z období po druhé světové válce (více viz podkapitola 4.2), tak následné období socialismu, které zde zcela zničilo majetkové a citové vazby k půdě skrze realizaci kolektivizace, ale posléze také období těsně po revoluci roku 1989 a restituční procesy.

Přesto je na období socialismu v Klanovicích v dnešní době nahlíženo s jistou dávkou nostalgie, kterou zaručuje zejména selektivita a rekonstruktivita tohoto vzpomínání. Místní se totiž na tuto dobu odkazují zejména ve spojitosti s „prosperujícími“ statky, „neexistující“ nezaměstnaností a z toho pak vyplývající vyšší počet obyvatel, zejména pak dětí a mládeže. Dnes je situace v obci zcela obrácená a mezi největší problémy v obci patří právě vysoká nezaměstnanost místních a úbytek obyvatel. Ten ačkoliv nevyplyvá ze statistických údajů ohledně počtu hlášených obyvatel za posledních 20 let, tak je očividný hlavně na minimálním počtu dětí žijících v obci v poměru k osobám důchodového věku, jenž potvrzuje hodnotu indexu stáří uváděnou pro oblast, do které spadají i Klanovice (srov. s podkapitolou 4.1):

„žily krásně... dneska tady nic takového nevidím...nevidím tady ten život já bych tady nesměla zažít to co tady bylo to srovnání je žalostný fakt žalostný ty vesnice jdou všechny do háje ne jenom Klanovice ale všechny jdou v tom okolí protože XXX byly plný XXX byla plná všude se

žilo v každém baráku byla rodina s dětma...no prostě byla tu práce to je hlavní důvod že jo" (Informátorka č. 2).

Jako řešení výše popsaných problémů v obci vidí místní přistěhování mladých lidí či rodin do obce (viz výše Informátorka č. 1). Navíc však shodně dodávají, že by se mělo jednat o vzdělané, resp. kvalifikované, a finančně zabezpečené lidi, kteří by měli možnost buďto pracovat s domova na dálku, či dokonce vytvořit nové pracovní pozice pro místní, nebo eventuálně využít některé současné pracovní možnosti v Klanovicích, jež však vyžadují vyšší ukončené vzdělání, než převažuje mezi místními obyvateli (viz podkapitola 4.1). Takovéto pracovní nabídky zde totiž oproti méně kvalifikovaným pracovním pozicím přeci jen nějaké jsou, ale aktuální žadatelé o ně tak vesměs nepocházejí z řad místních. Na druhou stranu je však vyšší míra ukončeného vzdělání místními nahlížena i jako určitá možnost, jak danou lokalitu opustit a jít tzv. za lepším, či právě jako překážka, proč zde takto vzdělaní lidé nemohou žít:

„jako moje děti třeba protože jsem je ved k tomu aby studovali...tak jsem je zaměřil tak že by se sem neodstěhovali ani náhodou a přitom cejtěj s Klanovicema...ale vědí že oni se chtěj a můžou realizovat jenom ve městským prostředí...ale pozor stejná XXX a XXX se stejným vysokým vzděláním ale jiným který můžou dělat i na Snežce...to jsou lidi který by sem aspoň dva tři měli přijít...ty můžou jít na venkov kde si dávaj já nevím kdo dobrou noc a bejt tam naprosto spokojený" (Informátor č. 3).

„nechtěla sem aby tady zůstali já sem chtěla aby šli pryč protože za jedno sem nechtěla řeknu to tak jak to je aby moje děti skončili v monterkách a na statku...tehdy ještě mohli to sem nechtěla takže sem toho mladšího donutila aby si udělal maturitu...jo protože tady fakt není žádný život tady nic jinýho kromě toho že bych je měla doma v monterkách a chodili do hospody tudleto představu to teda fakt ne" (Informátorka č. 2).

Další z důvodů posilující nostalgii po období socialismu, ale v současnosti hlavně oslabující sociální vazby a interakci v Klanovicích,

který tak významně ovlivňuje kolektivní identitu obyvatel, je mizení tzv. míst setkávání, v podobě služeb a různých místních organizací a institucí. V případě institucí je předně již delší dobu ohrožena existence mateřské školy a malotřídní základní školy v obci, což je způsobeno zejména minimálním počtem dětí v obci (viz výše), který se prozatím vedení obce snaží vyrovnávat alespoň svozem předškolních a školních dětí z připojených a okolních menších obcí na vlastní náklady do místních vzdělávacích institucí. Je však otázkou, jak dlouho bude tato strategie úspěšná s ohledem na tlak škol z větších obcí v okolí, ve spojení s neskryvanými pochybnostmi části místních o kvalitě vyučování v místní škole:

„každej by měl mít nějakou identitu a hrdost na svoje rodiště takže proto já se snažim v zastupitelstvu jako nejenom já ale i ostatní aby se udržela škola aby ty děti mohly říkat já jsem chodil do školy v Klanovicích já jsem z Klanovic a já jsem Klanovičák takže asi takhle no" (Informátor č. 4).

V obci je v současnosti činných několik místních spolků, jmenovitě se jedná o tyto: včelaři, Český červený kříž, Sdružení zdravotně postižených, sbor dobrovolných hasičů, myslivci, motorkáři, ale také několik neziskových subjektů. S ohledem na společenský či kulturní život místních obyvatel však většina z nich aktuálně realizuje svou činnost spíše sporadicky, tudíž vliv na oživení místní komunity není až tak významný. Výjimkou mezi nimi jsou pouze uvedené neziskové organizace, kdy zejména tři z nich vyvíjí viditelnou snahu o oživení obce. Celkově však všechny spolky bojují s malým zájmem místních účastnit se kulturních akcí:

„ty akce se dělat nemůžou z jednoho prostýho důvodu protože vám nepřijdou lidi a musíte zaplatit hudbu no takže my jako fotbalisti když sme fungovali tak sme udělali ples no a na plese když sem řek že mají mít všichni kravatu kdo jde na ples tak na mě koukali jako na debila...ale další lidi nepřišli protože ty maj radost z toho že nikdo nepřijde a dokladuju to na tom že jedinej ples kerej tady funguje tak je motorkářskej

a tam je deset Klanovičáků a 80 nebo 90 je cizích lidí tady není pro koho byste to dělala určitě rád bych se toho zúčastňoval ale není pro koho" (Informátor č.4).

„tady byly vyhlášený plesy no už tak patnáct let možná dýl...tady byly plesy že hlavně všechny složky dělaly ty plesy což byl červenej kříž požárníci fotbalisti maškarní se dělalo...na ty plesy když ste chtěla jít tak už ste fakt musela hodně hodně dopředu mít lístek a sjíždělo se sem ze širokýho okolí" (Informátorka č. 2).

S nezájmem místních se potýká i již v předchozí kapitole uvedené setkávání původních německých obyvatel či jejich potomků v Klanovicích, jehož se účastní vedle vedení obce jen několik málo pamětníků či jejich dětí a pár aktivních jedinců z obce. Výjimku v rámci účasti místních na kulturních akcích tak tvoří pouze dvě akce¹⁷. Za prvé každoroční letní hudební festival, který aktuálně dosahuje takových rozměrů, že se mu vyhnout ani nelze. Za druhé pak slavnosti města, které se s určitými přestávkami pořádají již od 30. let 20. století. Jejich tradice však byla před třemi lety vážně ohrožena, jelikož obec si jejich pořádání nebyla schopna finančně dovolit. Tehdy je ale zachránila právě jedna z neziskových organizací v obci a v současnosti se na jejich pořádání již podílí více subjektů. Přesto však tato akce dnes nebudí takový zájem jako kdysi, jelikož místní se sice přijdou na slavnosti podívat, nicméně této akci už nepřikládají takový význam jako dříve. V dobách socialismu byla akce vyhlášená z důvodu možnosti koupě jinak běžně nedostatkové zboží, ale zároveň byla chápána i jako jakési exkluzivní setkávání místních rodáků, na které se sjížděli široké rodiny:

„slavnosti města ty byly taky vyhlášený protože to bylo nejenom jako že velký taháky...slavnost znamenalo že se sjedou rodiny jo takže mně přijede sestřenice bratranec půjdou na slavnost sejdeme se udělám slavnostní voběd napečou se koláče...takový navštěvování jakoby

¹⁷ U obou akcí byly záměrně vynechány jejich jména, aby tak nebyla možná identifikace dané obce.

posvícení...všechno se tam sehnalo...takže to bylo velký a dobrý" (Informátorka č. 2).

„škoda je to že slavnosti města nepojímají lidi jako klanovickou záležitost teďkon mimořádně se udělalo memorandum že jo ale jinak se vždycky najde pár lidí kteří tomu obětují volno čas a jako odměny se jim dostane že to bylo blbý...hlavně kritizují ty který nevytáhnou nos jo takže není to co to bejvalo a nedá se to srovnávat" (Informátor č. 4).

V obci však místní za místo setkávání kdysi pokládali i obchod, resp. prostranství před ním, kde se měli na lavičkách scházet ve skupině zejména starší muži. Dnes už tomu tak není, počet veřejných laviček v obci je minimální, ale také značně proměnlivý, a to jak z důvod jejich přemísťování, ale také běžných krádeží. V rámci služeb tak jako místa setkávání fungují pouze pošta a hospody. Během jednoho roku se totiž počet z jedné hospody zvýšil až na aktuální počet pěti pohostinství. Když se však řekne hospoda, tak je tím místními myšlena hospoda na návsi, nad kterou je k dispozici i sál, v kterém se kdysi pořádaly zmiňované plesy. Navíc zvýšení počtu výčepů pouze přispělo k ještě většímu segregování místních, které předtím probíhalo pouze v rámci stolů, pokud se tedy hospoda výjimečně zaplnila:

„ty chlapi když nemaj co dělat tak se setkávali u hospody že jo nebo u toho obchodu...a tam sedávali celý dopoledne tam byly lavičky a ten provoz tam jel pořád" (Informátorka č. 2).

„to ještě byly leta kdy ta hospoda byla narvaná tam nebyla místa nosila se místa ze sálu a nebylo to jenom o tom že se tam šli lidi opít ale vopravdu si popovídat a mě vždycky se líbilo jak tam chlapi myslivci vyprávěli o tý myslivosti rybáři zase vo rybách a taková tam byla nádherná atmosféra" (Informátorka č. 1).

Jak již bylo zmíněno výše, na podobu života v obci mají vliv i restituční procesy z 90. let 20. století a události z nich vyplývající. Generace, která získala zpět pozemky svých předků, buďto neměla k

dané půdě již žádný vztah, anebo zde hrály roli i finance, tak jako tak přistoupila ve většině případech k prodeji či pronájmu těchto pozemků dalším subjektům. Z pohledu místních tak posléze bylo umožněno znehodnocení potenciálu zemědělských ploch, včetně sadů, v okolí obce, který tkví zejména v možném vytvoření pracovního uplatnění pro místní, ať už v podobě pracovních pozic v zemědělství, či pozic v navazujícím zpracovatelském odvětví. Tyto plochy totiž posléze získala do většinového držení další z významných zájmových skupin v obci, kterou zastupuje již zmíněný spolek myslivců, za účelem vytvoření honitby navazující na vojenský prostor v těsném sousedství obce, jenž zejména díky omezenému vstupu čítá obrovské počty divoké zvěře. Krajina obklopující obec tak v případě sadů zarůstá do podoby více či méně neprostupné "buše" a travnaté plochy jsou pak udržovány pouze jako louky, či jen výjimečně jako pastviny, na kterých se pasou ovce. Tento stav dle místních navíc podporují i tzv. nárokové zemědělské dotace na plochu, kdy následně stačí louku během roku pouze sekat. Celkově tak dochází i k znehodnocování chráněného území přírodní rezervace obklopující Klanovice. V souvislosti s popsanou problematikou místní jmenovitě odkazují na postavu jednoho z mála místních velkozemělců a zároveň i myslivce, který je napojen na současnou vládnoucí kliku v obci, což mu zaručuje zejména pronájem, ale i odkup obecních pozemků:

„ano to je velice jednoduchý Klanovice dostaly další ránu že přišli restituční nároky že se jim to vracelo...dobře mělo se to vrátit ale měli na tom voni hospodařit...ale to v tom se udělal tak neskutečnej bordel a jestli tady tohleto je chráněná krajinná oblast Karlovarského kraje no tak já už sem letec kosmonaut a víte proč je tady takovej bordel? Protože sme tady blízko vojenského újezda a každěj třetí je tady myslivec voni potřebujou mít takovej dle bordel aby se tam držela ta zvěř aby jí mohli střílet...a když je to takdle zarostlý to ovoce nikdo netrhá no kde jinde má ta zvěř bejt...nejhorší na tom je že ty pozemky tady zkupuje teda pan XXX a tamty kamarádi...vono se jim říkalo kovbojové...ale velkou zásluhu na tom že tady je to v takovém bordelu jako to sou restituenti a pan XXX" (Informátor č.4).

V souvislosti s nevyužitým potenciálem okolní krajiny poskytnout pracovní uplatnění místním lidem je však zmiňována i obchodní strategie státního podniku Vojenské lesy a statky, který obhospodařuje zmiňovaný vojenský prostor. Ačkoliv podnik zaměstnává některé místní obyvatele, z pohledu místních by jich mohl zaměstnávat o dost víc, kdyby se více zaměřil na zpracování vytěženého dřeva a neupřednostňoval pouze jeho prodej. V lesích okolo Klanovic tak v poslední době viditelně vznikají obrovské paseky, což si místní dávají do souvislosti se zamýšleným navrácením některých částí vojenského prostoru zpět okolním obcím, které sice vítají, ale oprávněně se obávají stavu v jakém jim území bude vráceno.

Posledním charakteristickým rysem podoby života v Klanovicích v souvislosti s obhospodařování půdy je forma využívání vlastních zahrad. Místní obyvatelé pokud už vlastní rodinný dům se zahradou, tak upřednostňují spíše její využití za účelem rekreace či se starají o její estetickou podobu. Zahradu za účelem samozásobitelství vlastními produkty využívá minimum místních, avšak nalezneme zde i výjimky, kdy se tři místní rodiny aktivně věnují i chovatelství různých hospodářských zvířat a několik rodin stále chová alespoň slepice. Nicméně chovatelství i pěstitelství je dnes většinou Klanovičáků považováno za ztrátu času, s ohledem na možnost zakoupení produktů běžně v obchodech, v porovnání s náročnou manuální prací spojenou se samozásobitelstvím.

4.4 Shrnutí

Klanovice splňují pro výzkum zvolenou definici venkovské obce jak dle kvantitativního kritéria maximálního počtu obyvatel, tak dle subjektivního hodnocení vlastních obyvatel. Nicméně vzhledem k výše popsaným charakteristikám je otázkou, zdali společenství obyvatel Klanovic lze v současnosti ještě definovat jako lokální komunitu a v návaznosti na to pak hovořit o kolektivní identitě sdílené mezi jejími členy.

Z výzkumu naopak vyplývá, že silné oslabení sociálních vazeb a interakce mezi obyvateli Klanovic vede spíše k zániku lokální komunity.

Členové komunity jsou sice stále schopni rozeznávat se mezi sebou jako Klanovičáci, avšak důraz je v tomto ohledu kladen na odlišnost vlastních členů, než na vzájemnou podobnost, která se i navenek manifestuje maximálně při pocitu ohrožení nově příchozími, či vyloučenými obyvateli dané lokality. Navíc i výše uvedené charakteristiky plnohodnotného člena se v rámci reality každodenního života v obci proměnily spíše v jakési ideální hodnoty, které je velmi nesnadné naplnit v jejich reálné podobě, a odkazují tak spíše k tzv. komunitě snů. Z tohoto důvodu lze konstatovat, že pokud dochází mezi členy ke kolektivní identifikaci, jedná se maximálně o její slabou alternativu, která je však také značně ohrožena zánikem, a nevyhnutelně tak oslabuje i externí kategorizaci místních lidmi mimo obec. Současně komunita Klanovičáků není prokazatelně schopná ani efektivně uspokojovat potřeby místních obyvatel skrze tzv. sociální systém. Členství v lokální komunitě tak dnes lze bezpochyby definovat pouze na teritoriálním základě. Komunita Klanovičáků tak splňuje koncept lokální komunity běžně užívaný pro venkovské obce značně nedostatečně, jelikož skutečně splňuje pouze jednu ze tří podmínek její existence (viz podkapitola 2.4).

Současně i okolní krajina pro svou neprostupnost a minimální obhospodařování místními začíná nabývat spíše formy jakési kulisy a většina místních pak k této krajině začala postrádat jakýkoliv vztah. Podobně i v případě, kdy je ve vesnici značná část objektů využívána pouze pro rekreaci a přestává tak plnit svou obytnou funkci zejména v zimním období, což nelze vynahradit ani jejich udržováním vzhledem, můžeme hovořit o proměně části intravilánu pouze v kulisu, ke které pak místní logicky nemohou mít silný vztah. Vnější prostředí, které patří k důležitým rysům kolektivní identity, tak v případě Klanovic přispívá k již zmíněnému zániku komunity a zároveň se tak podílí i na postupném oslabování podoby kolektivní identity místních obyvatel. Nicméně jelikož je podoba vnějšího prostředí ve vzájemném vztahu s kolektivní identitou obyvatel Klanovic, tak se také její vyhasínání podílí na degradaci tohoto prostředí, vždy se totiž jedná o obousměrný proces.

Oslabením interakce v obci však dochází i k proměnám kolektivní paměti. Kolektivní paměť se s ohledem na současné referenční rámce proměnila v nostalgické vzpomínání, které je k minulosti značně selektivní a má tendenci nedávnou minulost značně zkrášlovat. Zároveň se skrze toto nutně zkreslené porovnávání přítomnosti s minulostí odhaluje, že skupina si uvědomuje rozhodující zlomy ve svém trvání, čímž však došlo k narušení její vlastní kontinuity, a členové společenství tak nezbytně pomalu ztrácí schopnost rozpoznat se v obraze, který jim kolektivní paměť předkládá. Navíc se mezi Klanovičáky kolektivní paměť také značně proměňuje v paměť soukromou, a začíná tak být individuální a v některých případech i promyšlená, díky čemuž se pomalu rozplývá v historii. Tento proces přeměny v historii dokládá i již uvedený vznik dvou pomníků na návsi, které mají připomínat události spojené s odsunem německých obyvatel a lze je tak označit jako tzv. místa paměti: „Místa paměti jsou především relikty. Extrémní forma, kde přetrvává komemorativní vědomí v historii, jež ji volá, neboť ji nezná" (Nora 2010: 46).

Závěrem lze také konstatovat, že život v Klanovicích se oslabením sociálních vazeb a interakcí značně vzdálil i definici lokální komunity, ve smyslu odlišného životního stylu, používané v rámci odlišení venkova od města. Vztahy které zde panují mezi obyvateli totiž sice jsou nutně omezené a ve většině případů stále i osobní, tyto charakteristiky však vyplývají zejména z velikosti sdíleného obývaného prostoru, než aby byly současně dokladem jejich hloubky. Nakonec je také důležité upozornit, že ačkoliv místní obyvatelé úpadek komunity svalují zejména na historické dědictví lokality a socioekonomické faktory, na postupném zániku lokální komunity se značně podílejí také oni sami, tím že začali upřednostňovat zájmy separovaných skupin uvnitř obce či dokonce jen své osobní, nad těmi kolektivními.

5 KOLEKTIVNÍ IDENTITA OBYVATEL VENKOVSKÉ OBCE - FORMÁLNÍ PERSPEKTIVA

Dílčí částí stanoveného cíle vlastního výzkumu charakteristik podoby kolektivní identity obyvatel venkovské obce, je i porovnání kolektivní identity obyvatel sdílené mezi obyvateli Klanovic s její formální podobou, resp. externí kategorizací, formulovanou institucemi veřejné správy a na jejich činnost navazující organizací, které se společně podílejí na uplatňování dotační politiky EU v oblasti rozvoje venkova na území ČR. Za tímto účelem byly k identifikaci charakteristických znaků formální identity obyvatel venkovských obcí vybrány tři stěžejní dokumenty, které nastavují základní rámce pro čerpání výše uvedených finančních zdrojů. Jmenovitě se jedná o tyto dokumenty:

1. *Národní strategický plán rozvoje venkova ČR na období 2007 – 2013*¹⁸
2. *Program rozvoje venkova ČR na období 2007 – 2013*¹⁹
3. *Národní strategický plán LEADER 2014+ (rozšířená verze)*²⁰

Předtím než budou rozebrány jednotlivé dokumenty, je však nutné upozornit na fakt, že: „EU nemá jednotnou definici venkovských oblastí. Každá členská země používá svou vlastní definici – ty jsou si ale více či méně podobné. Definice jsou často založeny na socioekonomických kritériích, např. zemědělské struktuře, hustotě obyvatel či vývoji, resp. snižování populace. V běžné ekonomické praxi jsou používány dvě metody definování venkovských oblastí, jedna vyvinutá OECD a druhá Eurostatem“ (Pělucha et al. 2006:15).

¹⁸ Dále v textu uváděno jako NSPRV.

¹⁹ Dále v textu uváděno jako PRV.

²⁰ Dále v textu uváděno jako NSPL+.

5.1 Charakteristiky formální kolektivní identity obyvatel venkovské obce

První z dokumentů, NSPRV, ve svých dvou vizích rozvoje venkova hodlal, s ohledem na venkovské obyvatelstvo, rozvíjet zejména takové aktivity, které významně sníží rozdíly v jeho životní úrovni a způsobu života vůči městskému, zvýrazní komparativní výhody života na venkově, posílí sounáležitost obyvatel na venkově a zároveň stabilizují jeho společenskou strukturu. (NSPRV 2010: 20). Venkovská oblast je v dokumentu NSPRV posléze definována dle metodiky OECD²¹, která jako základní rozlišovací kritérium užívá 15% a vyšší podíl obcí v oblasti s hustotou do 150 obyvatel na km² (Maříková 2006: 428). Pro vymezené venkovské obce pak využívá v ČR běžně užívanou definici maximálního počtu 2000 obyvatel (NSPRV 2010: 7). NSPRV reflektuje veškeré statistické údaje týkající se socioekonomických ukazatelů ohledně života na venkově, jako je například stárnutí populace, nedostatek pracovních pozic, nedostatek služeb aj., které jsou povětšinou řazeny mezi slabé stránky venkova, vyjma nich však připisuje jeho obyvatelům také pomalý přenos nových poznatků do praxe. Za silné stránky venkova, vybraných s ohledem na jejich důležitost v rámci externí kategorizace obyvatel venkovských obcí, následně považuje tradici obhospodařování půdy, živé spolkové aktivity, bohatství tradic a kulturní dědictví (NSPRV 2010: 15). Kulturní dědictví je v dokumentu definováno jako: „Tradiční zemědělská výroba zohledňující přírodní bohatství ČR a s tím související společenský život na venkově...“ (NSPRV 2010: 17). Dalším klíčovým bodem pro charakteristiku formální podoby kolektivní identity obyvatel venkova je pak předpoklad o existenci místního rozvojového potenciálu, který má být využit skrze vytváření a rozvoj místních partnerství, v podobě místních akčních skupin²² (NSPRV 2010: 31).

Druhý z vybraných dokumentů, PRV, obsahově vychází a rozšiřuje první z uvedených, v podstatě se jedná o aplikaci strategií NSPRV v

²¹ OECD je běžně užívanou zkratkou pro mezivládní organizaci s názvem „The Organisation for Economic Co-operation and Development“ (česky – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj).

²² Dále v textu uváděno jako MAS.

praxi, ve formě zajištění využívání dotací z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova na celorepublikové úrovni. PRV se tak v definici venkova a venkovských obcí víceméně neliší od NSPRV, jelikož k jejich vymezení shodně užívá metodiku OECD a běžně užívanou hranici 2000 obyvatel v dané obci. Navíc však charakteristiky venkovského obyvatelstva z NSPRV doplňuje předpokladem o silné vůli obyvatel na venkově vzájemně si pomáhat (PRV 2010: 33). Nově také reflektuje jako výrazné specifikum populace na venkově její poznamenání poválečnými společensko-politickými změnami, a s nimi spojeným přesídlováním obyvatelstva (PRV 2010: 49).

Hlavním cílem PRV bylo zejména dosažení cílů stanovených v NSPRV, v rámci rozvojového konceptu o trvale udržitelném rozvoji, který je běžně definován citací z tzv. Brundtlandské zprávy z roku 1987: „Trvale udržitelný rozvoj je rozvoj, který uspokojuje potřeby současné populace, bez toho aby dal v sázku uspokojení potřeb budoucích generací“²³ (Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future 1987:37). PRV navíc oproti NSPRV vysvětluje záměr ochrany a rozvoje kulturního dědictví venkova, který má být realizován skrze investice spojené s údržbou a obnovou kulturních památek, budováním stálých výstavních expozic a muzeí s vazbou na lokální historii daných obcí a tradiční lidovou kulturu. Ve výsledku se však má zapříčinit zejména o podporu a zlepšení kvality života ve venkovských obcích díky zvýšení povědomí jejich obyvatel o kulturních hodnotách prostředí, v kterém žijí, a tím posléze posílit identity a pospolitosti místních obyvatel (PRV 2010: 55, 144, 147). Dále je v PRV alespoň částečně popsána strategie pro využití místních rozvojových potenciálů skrze MAS: „Realizace metodou zdola nahoru (bottom-up princip) poskytuje plnou podporu projektům místních žadatelů. (a zároveň – pozn. autorky) ...lze využít místní přírodní, lidský a kulturní potenciál a zvýšit jeho efektivnost“ (PRV 2010: 152).

²³ Přeloženo autorkou: „Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs“ (Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future 1987:37).

Posledním vybraným dokumentem je NSPL+, což je materiál vypracovaný Národní sítí MAS ČR, který popisuje strategie uplatnění jimi užívané tzv. metody Leader, pro dotační období následující po roce 2013. Metoda Leader je charakteristická zejména výše uvedenou metodou zdola nahoru, čili spojením místních veřejných a soukromých subjektů, které mají posléze spolupracovat při navrhování lokálních strategií a rozdělovat finanční prostředky mezi místní žadatele (NSPL+ 2011: 3). Oproti dvěma předchozím dokumentům NSPL+ nepředstavuje plnohodnotnou strategii pro rozvoj venkova na území ČR, nýbrž předkládá pouze vlastní vize možných opatření v konkrétních oblastech rozvoje venkova po roce 2013.

V rámci dokumentu NSPL+ není uvedena žádná jasně vymezená definice venkova nebo venkovské obce, na základě kvantitativních kritérií, jak tomu bylo v PRV či NSPRV. Nicméně, jejich představa zamýšleného pojetí kolektivní identity obyvatel venkovské obce je hlavním tématem celého textu. Stěžejní je však v tomto ohledu zejména tzv. VIZE 2014+, z které posléze vychází všechny formulované jednotlivé cíle. Z tohoto důvodu ji zde uvádím v doslovném znění:

„Venkov jako společenství šťastných, spokojených a zabezpečených lidí, kteří udržují a rozvíjejí venkovské hodnoty v kultuře, v podnikání i v sociálních vztazích a spolupracují přitom jak mezi sebou navzájem, tak se svými sousedy doma i v zahraničí.

Venkov jako sebevědomý a rovnoprávný partner města, který šetrně a odpovědně sám hospodaří se svými zdroji a chrání i rozvíjí prostředí venkova, sídla i krajinu, zděděné po předcích, aby je v pořádku zachoval sobě i pro budoucí generace“ (NSPL+ 2011: 2).

Obyvatelé venkovských obcí jsou v rámci celého dokumentu označováni souhrnně jako venkovská komunita, nebo také jako venkované. Nadto je zde popisovaná tzv. etika venkova, jež má být oživena skrze etickou výchovu obyvatel, a která by měla navazovat na blíže nedefinované hodnoty a normy typické pro venkov a zároveň má tyto hodnoty posilovat a vést k spolupráci a harmonickým vztahům

(NSPL+ 2011: 8). Současně je zde vylíčeno postavení neziskových organizací a jiných spolků či sdružení jako tradičně silné (NSPL+ 2011: 8). V dokumentu je zmíněno i pojetí: „Venkova jako konzervativního prostředí (kterého – *pozn. autorky*) se problém integrace odlišných etnik týká velmi silně...“ (NSPL+ 2011: 25). Zároveň se dle NSPL+ má tato konzervativnost podílet i na méně úspěšném prosazování pokusů o změnu životního stylu než ve městech (NSPL+ 2011: 9).

5.2 Shrnutí

Venkov či venkovské obce jsou v dokumentech NSPRV a PRV definovány na základě běžně užívaných normativních kvantitativních kritérií. Všechny dokumenty dohromady však také zohledňují odlišný životní styl na venkově a ve městě. Celková podoba formální kolektivní identity obyvatel venkovských obcí je však zároveň doplněna i několika stereotypními představami o životě na venkově, a to předně díky pojetí kolektivní identity obyvatel venkova zmiňovaným v dokumentu NSPL+ (srov. s podkapitolou 2.3). Ačkoliv dokumenty věrně reflektují často negativní hodnoty socioekonomických ukazatelů na venkově v rámci celého území ČR, obyvatelé venkova i přesto mají tvořit venkovskou komunitu, v rámci které sdílejí obrovský potenciál kulturního dědictví po předcích, udržují množství tradic a blíže nespecifikovaných tradičních venkovských hodnot, které se posléze v jejich životě projevují například silnou vůlí vzájemně si pomáhat. Zároveň má být život ve venkovské komunitě i bohatý na spolkové aktivity. Tyto charakteristiky chtějí výše uvedené dokumenty posléze využít i k rozvoji daných lokalit, v rámci kterého by mělo dojít k minimalizaci rozdílů v životní úrovni a způsobu života na venkově vůči městu, ale také k zvýraznění výhod venkovského výhod.

6 SROVNÁNÍ FORMÁLNÍ A AKTÉRSKÉ PERSPEKTIVY

V rámci výzkumu charakteristik kolektivní identity obyvatel venkovské obce bylo jejím dílčím cílem i následné srovnání aktérské a formální perspektivy, v následujících odstavcích tak představím výsledky této komparace.

Formální podoba kolektivní identity obyvatel venkovské obce vyplývající z vybraných dokumentů, NSPRV, PRV a NSPL+, vzhledem k jejich společnému záměru definovat rozvojové cíle, či vize, obecně pro veškerá území ČR, již ze své podstaty nemůže být schopna zcela zohlednit heterogenitu venkovských oblastí ČR. Ačkoliv je toto omezení reflektováno i v daných dokumentech, zejména skrze důraz jenž je v nich věnován tzv. metodě Leader, aplikované v rámci praxe MAS působících lokálně v různých venkovských oblastech na území ČR, nesmí být tato metoda přeceňována a idealizována do podoby tzv. panacey, jak se může na první pohled zdát (srov. Fisher 1997: 442).

Předně proto, že výše uvedené dokumenty se uchylují i k použití značně idealizovaných představ o podobě a stavu venkovských komunit, jako jsou například výše uvedené charakteristiky v podobě sdílených tradičních hodnot a norem, dědictví po předcích či dokonce tradice obhospodařování půdy. Avšak k jakým tradicím však odkazují? Vzhledem k výše popsanému historickému vývoji Klanovic, nabývají tyto charakteristiky až absurdní formy. Nicméně poslední uvedená tradice je s ohledem na proces kolektivizace v dobách socialismu, který byl uplatněn na celé území ČR, značně zavádějící dokonce i mimo pohraniční území (srov. Hobsbawm 2012).

Podobně i vzhledem k užívání pojmu komunita, či předpokládané vůli místních navzájem si pomáhat a tvrzení o silném postavení místních spolků, které jsou také součástí formální podoby kolektivní identity obyvatel venkovských obcí v daných dokumentech, vyvstává otázka do jaké míry se jedná o charakteristický rys venkova. Příklad Klanovic

dokazuje pravý opak v podobě postupného úpadku komunity, z důvodu oslabování sociálních vazeb a interakcí mezi členy venkovské obce, na který je však již delší dobu upozorňováno i v rámci jiných studií zabývajících se venkovem (viz kapitola 2.3).

Lze tak konstatovat, že buďto subjekty podílející se na tvorbě formální podoby kolektivní identity obyvatel venkovských obcí nejsou schopny dostatečně reflektovat proměny života obyvatel na venkově, a nebo výše uvedené charakteristiky používají záměrně s ohledem na jejich možné pozitivní konotace (srov. Bauman 2001: 7-8; Cohen 2001: 13).

Současně mají obě podoby kolektivní identity, aktérská a formální, i některé společné rysy. Předně jsou obě schopné poměrně věrně reflektovat socioekonomické charakteristiky venkovských obcí. Na druhou stranu, jak formální kolektivní identita, tak i kolektivní identita ve smyslu plnohodnotného Klanovičáka, vycházejí z předpokládané schopnosti mobilizace obyvatel sdílejících kolektivní identitu ke kolektivní akci, konkrétně pak za účelem rozvoje dané komunity. Nicméně s ohledem na oslabování vztahů mezi členy venkovských komunit a z něj plynoucí úpadek komunity je v současnosti tato schopnost značně omezená (viz výše).

7 DISKUZE

Sekundárním cílem výzkumu charakteristik kolektivní identity obyvatel venkovské obce bylo porovnání podoby kolektivní identity sdílené mezi obyvateli vybrané venkovské obce s závěry dvou dřívějších antropologických studií, zabývajících se kolektivní identitou obyvatel vesnic (viz podkapitola 2.5).

Výzkum kolektivní identity sdílené mezi obyvateli Klanovic více méně odpovídá závěrům práce Kanderta (2004). Klanovičáci podobně jako obyvatelé vesnic středního Slovenska rozlišují mezi pravými a nepravými členy, nicméně s ohledem na historický vývoj Klanovic, nedefinují místní plnohodnotného členství na základě příslušnosti ke generační skupině svých spolužáků ze základní školy, ale zohledňují zejména určité ideální hodnoty takového člena. Zároveň se však lidé v Klanovicích, oproti jeho zjištěním, zaměřují v současnosti spíše na diference, než na sdílené podobnosti, což tak v návaznosti i na zjištění Haukanes (2004) ohledně postupného oslabování sociální vazeb mezi obyvateli venkovských obcí, které je prokazatelné i v Klanovicích, posléze potvrzuje i stále probíhající negativní proměnu v rámci každodenního života ve venkovských obcích, a jež tak dokládá i vhodnost pojetí venkova jako socioprostorového procesu, který tak nutně podléhá nevyhnutelným změnám (srov. s podkapitolou 2.3).

V Klanovicích byla potvrzena i jeho hypotéza o existenci dvou klik mezi nimiž dochází k boji o moc ve vesnici. Zejména pak jeho tvrzení o korelaci členství v dané klice s příbuzenskými vazbami, které se pak v případě vládnoucí kliky nutně promítá i do správy obce, v podobě obsazování různých pozic spřízněnými členy a následně i upřednostňováním neformálních vzorců chování mezi členy kliky i v rovině formálních záležitostí. Zároveň stejně jako v jeho výzkumu bylo i v Klanovicích prokázáno postupné mizení konceptu samozásobitelství rodin, v podobě chovatelství či pěstitelství, a namísto toho upřednostnění nákupu produktů v obchodě (Kandert 2004).

Vlastní zjištění mého výzkumu ohledně úpadku samozásobitelství rodin ve venkovských obcích, odpovídající i Kandertově (2004) studii, posléze potvrzují i pochybnost Haukanes (2004) ohledně přetrvání důležitosti této činnosti v rámci kolektivní identity obyvatel venkovských obcí. Vytrácení samozásobitelství jako významné charakteristiky kolektivní identity obyvatel venkova stvrzuje i článek Klvače s Ulčákem (2008), kteří popisují pozvolna probíhající proměnu většiny zahrad venkovských usedlostí spíše v rekreační a oddychový prostor, kde už se přestává vyskytovat i drobná hospodářská zvířena a dokonce formulují i hypotézu o přeměně domácí produkce v tzv. ekologický luxus.

Nicméně mé zjištění ohledně idealizace života v minulosti mezi místními, odpovídá zjištěním obou výše uvedených studií kolektivní identity obyvatel venkovských obcí, v Klanovicích je však toto nostalgické vzpomínání s ohledem na jejich historii výrazně ohraničeno pouze na období socialismu.

Vlastní výzkum charakteristik kolektivní identity obyvatel Klanovic však zároveň zároveň otevřel i mnoho dalších otázek a dotknul se i témat, které pro jejich komplexnost nebylo možné v dané práci zohlednit, avšak jejich závažnost by si jistě zasloužila detailnější prozkoumání. Jmenovitě kupříkladu nastíněné možné praktiky soukromého majitele místních paneláků či prokazatelná silná migrace části jejich obyvatel. Zároveň se k dalšímu výzkumu přímo nabízí téma rozvoje venkovských komunit.

Problematika venkova by však nutně měla být studována na základě interdisciplinární spolupráce, jelikož představuje fenomén, který je značně komplexní, a jednotlivé obory samy o sobě tak nezbytně nemohou být schopny postihnout veškeré jeho charakteristiky (Válka 2011: 174). Nicméně, mohu na základě vlastní zkušenosti konstatovat, že sociální a kulturní antropologové mají o výzkum venkova značný zájem, jelikož jenom během posledních pár měsíců se jejich počet v Klanovicích z jedné studentky zvedl až na počet tří „zúčastněně pozorujících“ antropologů v dané lokalitě.

8 ZÁVĚR

Hlavním cílem předkládané diplomové práce bylo charakterizovat současnou podobu kolektivní identity obyvatel vybrané venkovské obce, tak jak je vnímaná samotnými aktéry. V návaznosti na proces kolektivní identifikace členů konkrétního společenství, která je nutně ve vzájemném vztahu s jejich externí kategorizací lidmi či institucemi mimo danou kolektivitu, byl hlavní cíl práce doplněn i o charakteristiku formální podoby této identity. Kolektivní identita sdílená mezi obyvateli venkovské obce představená v této práci vychází z interpretace dat kulturní povahy, které za tímto účelem byly vytvářeny během dlouhodobého zúčastněného pozorování života obyvatel dané obce. Formální podoba oné kolektivní identity byla definována na základě charakteristických znaků připisovaných obyvatelům venkovských obcí, v rámci tří vybraných dokumentů vytvořených institucemi veřejné správy a na její činnost navazující nestátní organizací, které se společně podílejí na současné realizaci dotační politiky EU zaměřené na rozvoj venkovských oblastí na území ČR. Obě tyto podoby kolektivní identity obyvatel venkovské obce byly posléze porovnány, s ohledem na předpokládané kontradikce některých jejich charakteristik.

Výzkum charakteristik podoby kolektivní identity sdílené mezi obyvateli vybrané obce odhalil citelné oslabování sociálních vazeb a interakcí mezi místními obyvateli, které postupně vedou k úpadku této lokální komunity, a jež tak v současnosti může být vymezena pouze na teritoriálním základě. Zároveň tak bylo prokázáno i postupné oslabování kolektivní paměti místních, která tak již není schopná poskytovat dané komunitě obraz, v kterém by se dokázali poznat všichni její členové. Z výše uvedených zjištění tak bylo možné konstatovat existenci pouze značně oslabené podoby kolektivní identity sdílené mezi obyvateli obce.

Posléze pak srovnáním aktérské perspektivy s perspektivou formální byla prokázána nedostatečná míra schopnosti konceptu formální kolektivní identity obyvatel venkovských obcí, užívaného ve vybraných dokumentech, reflektovat negativní proměny sociálních vztahů ve

venkovských společenstvích, na které je již delší dobu upozorňováno také v rámci studií zabývajících se touto problematikou na poli různých společenských disciplín, a jež byly potvrzeny i výzkumem autorky ve vybrané venkovské obci.

Sekundárním cílem předkládané práce pak bylo porovnání výsledků výzkumu ohledně aktérského pojetí kolektivní identity obyvatel dané obce s dvěma vybranými antropologickými studii Haukanes (2004) a Kanderta (2004), zabývajícími se daným tématem, v období 60.-80. let 20. století a v době následující těsně po revoluci v roce 1989, které v mnoha ohledech odpovídaly dílčím zjištěním vlastního výzkumu autorky. Nicméně v rámci tohoto srovnání byl i znovu potvrzen proces oslabování sociálních vazeb a interakcí mezi obyvateli venkovských obcí.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Abramuszkinova Pavlikova, Eva, Prudky, Libor, Smidova, Michaela and Angelovska, Olga. 2009. Value research by qualitative processes: Possibilities and processes in the qualitative research on values. <http://mpr.aub.uni-muenchen.de/30622/>.

Assmann, Jan. 2001. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor.

Barša, Pavel. 2006. Konstruktivismus a politika identit. *Antropowebzin*. č.1-2: 21-35.

Bauman, Zygmunt. 1995. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Slon.

Bauman, Zygmunt. 2001. *Komunita*. Bratislava: Vydavateľstvo spolku slovenských spisovateľov.

Blažek, Bohuslav. 1998. *Venkov / města / média*. Praha: Slon.

Blažek, Bohuslav. 2004. *Venkovy: anamnéza, diagnóza, terapie*. Brno: ERA.

Berger, Peter L., Luckmann, Thomas. 1999. *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Bernard, H. Russell. 2006. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. 4th edition. Lanham, MD; Oxford: Altamira Press.

Bernard, Josef. 2006. Sociální integrace přistěhovalců z velkoměsta na vesnici v České republice a v Rakousku. *Sociologický časopis* 42(4):741-760.

Bond, Niall. 2013. *Understanding Ferdinand Tonnies' Community and Society: Social Theory and Political Philosophy Between Enlightened Liberal Individualism and Transfigured Community*. Münster: LIT Verlag.

Brubaker, Rogers. 2004. *Ethnicity without groups*. Cambridge: Harvard University Press.

Cloke, Paul, Little, Jo. 2005. Conclusion – Marginality and rural others. In *Contested Countryside Cultures: Rurality and Socio-cultural Marginalisation*. Paul Cloke and Jo Little, eds. 264-276. Taylor & Francis e-Library.

Cohen, Anthony . 2001. *Symbolic Construction of Community*. Taylor & Francis e-Library

Čapka, František, Slezák, Lubomír, Vaculík, Jaroslav 2005. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM s.r.o.

Disman, Miroslav. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Regleta

Eriksen, Thomas Hylland. 2007. *Antropologie multikulturních společností. Rozumět identitě*. Praha: Triton.

Fisher, William F. 1997 DOING GOOD? The Politics and Antipolitics of NGO Practices. Annual Review of Anthropology 26: 439-464

Flora, Cornelia Butler, Flora, Jan L. and Fey, Susan. 2004. *Rural Communities: Legacy and Change*. 2nd edition. Boulder, CO: Westview Press.

Guest, Greg, Bunce, Arwen and Johnson, Laura. 2006. How Many Interviews Are Enough?: An Experiment with Data Saturation and Variability. *Field Methods* 18(1): 59-82

Halbwachs, Maurice. 2009. *Kolektivní paměť*. Praha: Slon.

- Haukanes, Haldis. 2004. *Velká dramata – obyčejné životy. Postkomunistické zkušenosti českého venkova*. Praha: Slon.
- Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hobsbawm, Eric, Ranger, Terence. 2012. *The Invention of Tradition*. Cambridge: University Press.
- Chase, Susan E. 2005. *Narrative Inquiry: Multiple Lenses, Approaches, Voices*. In *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. Denzin Norman K. And Lincoln, Yvonna S. 3rd edition. Thousands Oaks: SAGE Publications. Pp. 651-679.
- Chromý, Pavel, Jančák, Vít, Marada, Miroslav, Havlíček, Tomáš. 2011. Venkov – Žitý prostor: Regionální diferenciace percepce venkova představiteli venkovských obcí v Česku. *Geografie* 116(1):23-45.
- Jech, Karel. 2008. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad.
- Jenkins, Richard. 2008. *Social Identity*. 3rd edition. Oxon: Routledge.
- Kalivoda, Ondřej. 2008. Potřeba a možnosti regulace rozvoje venkovských sídel. In *Venkovská krajina 2008*, J. Dreslerová, ed. Pp. 43-47. Brno: ZO CSOP Veronica.
- Kandert, Josef. 2004. *Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých a osmdesátých letech 20. století*. Praha: Karolinum.
- Klvač, Pavel, Ulčák, Zbyněk. 2008. Samozásobitelství potravinami - může být život na venkově luxusní ?. In *Venkovská krajina 2008*, J. Dreslerová, ed. Pp.48-51. Brno: ZO CSOP Veronica.
- Kučera, Zdeněk, Kuldová, Silvie. 2006. Vnímání venkova: klíčový fenomén jeho rozvoje?. In *Sborník příspěvků z mezinárodní konference: VENKOV JE NÁŠ SVĚT*, V. Majerová, ed. 394-402. Praha: ČZU PEF.

Lozoviuk, Petr. 2005. Etnická indiference a její reflexe v etnologii. In *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit (antropologická perspektiva)*, Tomáš Hirt a Marek Jakoubek, eds. Pp. 162-197. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.

Maříková, Pavlína. 2006. Kde je venkov? (vymezení hranic venkova v podmínkách ČR) In *Sborník příspěvků z mezinárodní konference: VENKOV JE NÁŠ SVĚT*, V. Majerová, ed. 420-432. Praha: ČZU PEF.

Maříková, Pavlína. 2009. Venkov – vymezení základních pojmů. In *Český venkov 2008: Proměny venkova*, V. Majerová, ed. 13-33. Praha: ČZU.

Nora, Pierre. 2010. Mezi pamětí a historií: problematika míst. In *Antologie francouzských společenských věd: Město*, vol. 10. F. Mayer, A. Bensa, V. Hubinger, eds. Pp. 40-63. Praha: CEFRES.

Perlín, Radim, Kučerová, Silvie, Kučera, Zdeněk. 2010. Typologie venkovského prostoru Česka. *Geografie* 115(2):161–187.

Perlín, Radim. 2013. Venkov, typologie venkovského prostoru. http://www.researchgate.net/publication/228386326_Venkov_typologie_venkovskho_prostoru?ev=pub_srch_pub.

Pělucha, Martin a kol. 2006. *Rozvoj venkova v programovacím období 2007–2013 v kontextu reformy SZP EU*. Praha: IREAS.

Svoboda, Michal. Biografická metoda v antropologii. *Antropowebzin*, 2-3 /2007, 1-11.

Szaló, Csaba. 2003. Sociologie formování sociálních identity. In *Mozaika v re-konstrukci: Formování sociálních identit v současné Střední Evropě*. Csaba Szaló and Igor Nosál, eds. 13-37. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity.

Tilly, Charles. 1973. Do Communities Act?. *Sociological Inquiry* 43:S209–S238, doi:10.1111/j.1475-682X.1973.tb00008.x.

Toušek, Laco. 2012. Vybrané aspekty metodologie aplikované antropologie. In *Vybrané kapitoly z aplikované antropologie*. Tomáš Hirt a kol., eds. .25-106. Plzeň: Západočeská univerzita.

Tönnies, Ferdinand. 1957. *Community and Society*. CH. P. Loomis, trans. East Lansing: The Michigan State University Press.

Urry, John. 2000. *Sociology beyond Societies: Mobilities for the twenty-first century*. London: Routledge.

Válka, Miroslav. 2011. *Sociokulturní proměny vesnice : Moravský venkov na prahu třetího tisíciletí*. Brno: Masarykova univerzita.

Vandergeest, Peter. 1996. Real Villagest: National Narratives of Rural Development. In *Creating the Countryside: the politics of rural and environmental discourse*. Pp. 279 -302 eds. E. Melanie DuPuis and Peter Vandergeest. Philadelphia: Temple University Press

Zdroje:

Národní strategický plán rozvoje venkova České republiky na období 2007 – 2013. 2010.http://eagri.cz/public/web/file/103157/nsp_cr_2010.pdf. Vyhledáno: 17.7.2012

Národní strategický plán LEADER 2014+ (rozšířená verze).verze č. 11. 2011.<http://www.spov.org/aktuality/narodni-strategicky-plan-leader-2014-.aspx>. Vyhledáno: 15.7.2012

Postavení venkova v Karlovarském kraji. 2009. Karlovy Vary: Český statistický úřad (ČSÚ).

<http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/krajp/411361-09-xk>.

Vyhledáno: 17.3.2014.

Program rozvoje venkova České republiky na období 2007 – 2013. 2010. <http://eagri.cz/public/web/mze/dotace/program-rozvoje-venkova-na>

obdobi-2007/programove-dokumenty/program-rozvoje-venkova-cr-2.html.
Vyhledáno: 17.7.2012

United Nations. 1987. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf. Vyhledáno: 25.3.2014.

Varianty vymezení venkova a jejich zobrazení ve statistických ukazatelích v letech 2000 až 2006. 2008. Praha: Český statistický úřad (ČSÚ). <http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/1380-08>. Vyhledáno: 10.1.2013.

Zákon č. 128/2000 Sb. Zákon o obcích (obecní zřízení). Dostupné z: http://www.zakony.e-obec.cz/storage/1170281450_sb_zakon_o_obcich_128_2000sb.pdf. Vyhledáno: 2.12.2013.

10 RESUMÉ

This diploma thesis deals with the construction of a collective identity for the population of a rural municipality in the Czech Republic. It focuses on the form of the collective identity of the rural population as defined within the official development policy. Several specific documents are analyzed: Two documents relating to rural development in the Czech Republic in the 2007-2013 programme period, and one national strategic plan for 2014-2020, which represents the recommended approaches to improve rural development on a regional level using the Leader method. The thesis also provides a case study of a selected rural municipality, which analyzes the form of collective identity from the perspective of the municipality's own citizens. Both collective identity structures are then compared.

The work revealed how often the image of everyday life in the country is idealized. The official form of collective identity is hence unable to reflect changes in rural life within contemporary postmodern society, and does not reflect how inhabitants of rural areas identify themselves. In addition, this thesis also highlights the complexity of rural research as such, which should be studied on an interdisciplinary basis.